

TDK dolgozat

Formula Student autó kerékszlip szabályzása PID és csúszómód szabályzóval

Szerző:
Alföldi Ádám

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Közlekedés- és Járműirányítási Tanszék

Konzulens:
Dr. Fényes Dániel

TDK dolgozat,
2023. november 7.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	1
1.1. Az autó bemutatása	3
1.2. Probléma leírása, általános megoldások	4
2. PID szabályzó	7
2.1. Elméleti háttér	7
2.1.1. Minőségi jellemzők	7
2.1.2. Arányos tag	8
2.1.3. Integráló tag	8
2.1.4. Deriváló tag	9
2.2. PID kerékszip szabályzó megalkotása	11
2.2.1. Koncepció	11
2.2.2. Részletes felépítés	12
3. Csúszómód szabályzó	17
3.1. Elméleti háttér	17
3.1.1. Az ideális csúszómód	18
3.1.2. A csattogás	19
3.2. Longitudinális modell megalkotása	20
3.2.1. Gumierők	21
3.2.2. Ellenállás erők	22
3.2.3. Vertikális terhelés	22
3.3. Csúszómód kerékszip szabályzó tervezése	24
3.3.1. Az ekvivalens jel	25
3.3.2. A „switching function”	25
3.4. Vonóerő megfigyelő tervezése	26
3.4.1. Elméleti háttér	26
3.4.2. A megfigyelő implementálása	27
4. Tesztelés	30
4.1. Carmaker környezet bemutatása	30

4.2. PID szabályzó tesztelése	31
4.2.1. Tesztelés Carmakerben	31
4.3. Csúszómód szabályzó tesztelése	32
4.3.1. Tesztelés kerékpár modellel Simulinkben	32
4.3.2. Tesztelés Carmakerben	38
4.4. Tesztelés valós körülmények között	42
5. Konklúzió	45
6. Hivatkozások	46

Kivonat

A kutatás célja egy Formula Student autó kerékszip szabályzó algoritmusának megtervezése kétféle szabályzási módszer alapján, azok tesztelése és összehasonlítása.

A dolgozatban először bemutatom az autót, annak főbb komponenseit. Részletezem az autó fejlesztési szempontjait, az alkalmazott technikákat, illetve, hogy a dolgozat témájának választott feladat hogyan épül ebbe be. Ezt követően leírom a problémát, ami a gumikarakteristikából adódó optimális szlipre való szabályzást jelenti. Ezután egy ilyen jármű (elektromos versenyautó) kerékszip szabályzásához használt általános módszerek kerülnek felsorolásra. Az összehasonlítás a következő módszereket foglalja magában: Model Predictive Control, neurális háló, PID, valamint csúszómód szabályzó. Kitérek ezek előnyeire és hátrányaira, megindokolva, hogy egy Formula Student versenyautó fejlesztése esetén miért az utóbbi kettő alkalmazása a célszerű.

Ezt követően a PID és csúszómód szabályzó algoritmus tervezését és annak Carma-ker szoftverben való tesztelését ismertetem. Az elméleti áttekintést követően hangsúlyt fektetek a megvalósításhoz elengedhetetlen komponensekre, amely a PID szabályzó esetén az „anti-windup” logika fejlesztését és tesztelését jelenti, míg a csúszómód szabályzónál a csattogás megszüntetését, valamint egy a vonóerőt becslő állapotbecslő fejlesztését foglalja magában. A csúszómód szabályzó esetén bemutatok egy saját hosszirányú modellt is Matlab/Simulink környezetben, amely segítségével egyszerűbbé vált a szabályzó implementálásának korai szakasza. A tesztelésnél szó esik a gyakorlatban használatos szabályzó hangolási eljárásokról, például a Ziegler-Nichols módszerről. Megvizsgálom továbbá a különböző paraméterek bizonytalanságából származó hatásokat, biztosítva ezzel, hogy a szabályzó a valóságban is robusztusan működik.

Ezek után valós teszteken kerül összehasonlításra a két módszer. Validálom a szabályzók működését, illetve részletezem a későbbi fejlesztési lehetőségeket, kitérve a sebességbecslés és egyéb állapotbecslés fontosságára.

1. fejezet

Bevezető

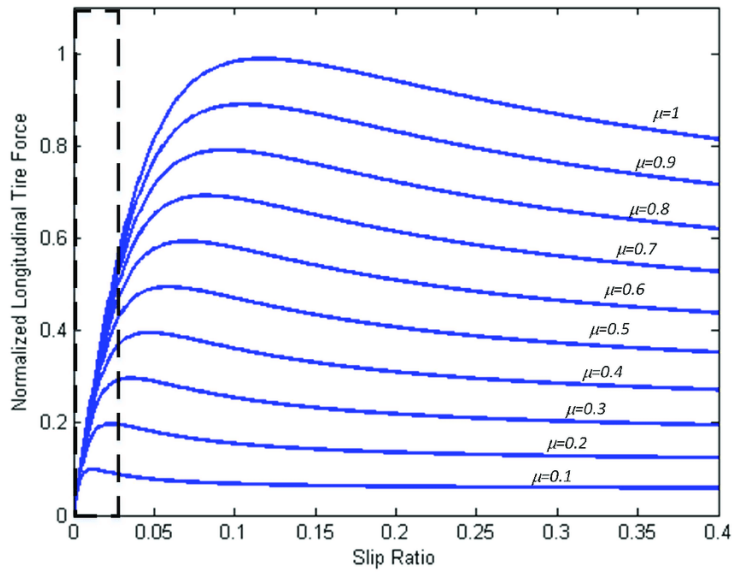
A járműdinamikai szabályzórendszerek, mint a blokkolásgátló (ABS) vagy az elektronikus menetstabilizáló (ESC) a modern járművek kötelező tartozékai, melyek nagyban növelik azok biztonságát. Egy kutatás szerint utóbbi évi 5300-9600 balesetet képes megelőzni. [1] A borulásgátló, illetve egyéb oldalirányú szabályzórendszerek már egy ideje mélyen kutatott területek, és szinte minden közúti járműben megtalálhatóak. Ezzel szemben a kerékszip szabályzó rendszerek nagyobb kihívásokat állítanak a tervezőjének. Ennek oka, hogy az utak minősége nagyon eltérő lehet, ennek hatására a szabályozott rendszer tulajdonságai változnak.

A kerékszip definíciója:

$$\kappa = \frac{r\omega - v}{r\omega} \quad (1.1)$$

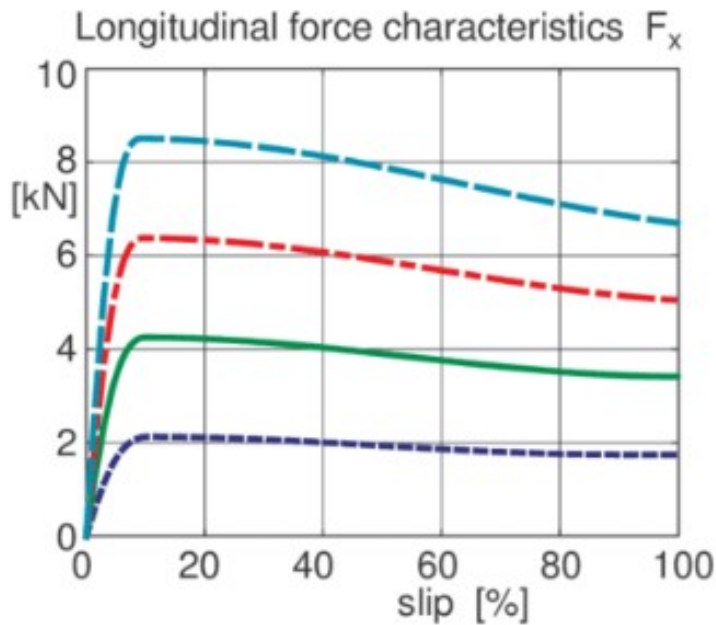
Ahol:

- κ a kerékszip $[-]$
- r a kerék sugara $[m]$
- ω a kerék szögsebessége $\left[\frac{1}{s}\right]$
- v a jármű hosszirányú sebessége $\left[\frac{m}{s}\right]$

1.1. ábra. Hosszirányú erő és szlip különböző súrlódási tényezők esetén [2]

Látható, hogy a különböző utak hatására a vonóerő-szlip görbe alakja, a kinyerhető maximális gumierő, valamint az ehhez tartozó kerékszlip értéke is változik.

1.2. ábra. Általános hosszirányú gumikarakterisztika különböző vertikális terhelés mellett [3]

Megfigyelhető, hogy a vertikális terhelés is igencsak megváltoztatja a rendszer tulajdonságait.

Ezen nehézségek ellenére mégis széles körben alkalmazzák az efféle szabályzókat:

- közúti autók esetén: a kipörgés megakadályozására nedves vagy jeges útfelületen,

- versenyautóknál a tapadási határon történő gyorsítás eléréséhez,
- kamionokon,
- motorkerékpárokon (az első ilyen motor a BMW K1, 1988-ban került piacra)
- off-road járművek esetén, ahol az elektronikus kipörgésgátló jobb kormányozhatóságot eredményez a differenciálzárhoz képest.[4]

A motorsportban egyik elsődleges cél a leggyorsabb köridő elérése. Ehhez a lehető legnagyobb gyorsulásokra van szükség, amihez - egyebek mellett - az elérhető maximális gumierő kiaknázása szükséges. Ez hosszirányban a kerékszlip szabályozásával lehetséges. A problémát természetesen ki lehet bővíteni a fékezés esetére is, itt a karakterisztika ugyanolyan jelleget mutat, csak épp a legnagyobb lassító erőt szeretnénk elérni.

1.1. Az autó bemutatása

Az idei a BME Formula Racing Team 21.autója, a 13. elektromos hajtású. Képes manuális és önvezető módban is üzemelni. Hajtásáért 4 db AMK DD5-14 állandó mágneses

1.3. ábra. Az autó önvezető gyorsulás versenyszám közben

szinkronmotor (PMSM) felel. Ezen motorok egyenként 21 Nm maximális nyomatékra, 21000 1/perc fordulatszámra és 31 kW teljesítményre képesek. A kerékig ez $i = 15$ -ös

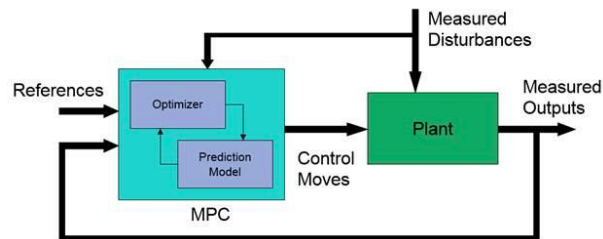
lassító áttétellel ér el. A motorok vezérlése egymástól független. A cél egy olyan szabályozási rendszer megalkotása, amely minden pillanatban a lehető legjobban kihasználja az autóban rejlő potenciált, „tapadási határon” tartja azt.

1.2. Probléma leírása, általános megoldások

Visszatérve a gyorsítás esetéhez, a cél az optimális kerékszlip fenntartása a kerekeken. Mivel autónk 4 agymotorral van hajtva, ez a 4 motor egymástól független szabályozásával történik. Ennek megvalósítása többféle stratégia alapján történhet, a legjellemzőbbeket összegyűjtöttem előnyükkel és hátrányukkal.

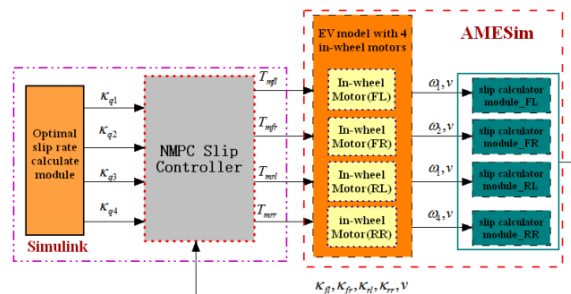
MPC

A modell prediktív irányítás (MPC) egy optimális irányítási megoldás, ami egy véges időhorizonton minimalizál egy költségfüggvényt minden időlépésben. Ehhez felhasználja a rendszer jelenlegi állapotát, valamint annak modelljét.

1.4. ábra. MPC sematikus ábrája[5]

Ezt az módszert nagy szeretettel alkalmazzák napjainkban, ugyanis komplex rendszereket hatékonyan lehet vele irányítani, illetve a különböző fizikai korlátokat (például a motor maximális nyomatéka) jól lehet kezelni vele.[6] Emiatt több kutatás is vizsgálta, valamint sikeresen alkalmazta ezen megoldást a kerékszlip szabályzására.[7][8]

1.5. ábra. MPC alkalmazása kerékszlip szabályzásra

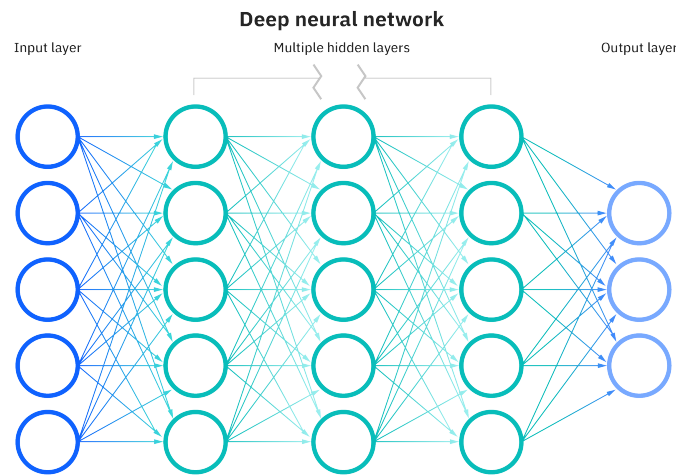
[9]

Hátránya viszont, hogy az online optimalizációs probléma megoldásához nagy számítási kapacitás szükséges[6]. Fel kell állítani egy nemlineáris modellt, amely leírja a jármű hosszirányú dinamikáit. Ez alapján kerül meghatározásra a jármű jövőbeli mozgása, ami aztán optimalizálva lesz. Mivel egy komplex rendszerről van szó, ennek a hosszú időhorizontú optimalizálása igen számításigényes. Megfelelő hardver ehhez nem állt rendelkezésemre, így ezt a módszert elvetettem.

Neurális háló

Napjaink egy másik általánosan népszerű megoldása a neurális háló alkalmazása, ami lehetséges kerékszlip szabályozás esetén is. A kerék-talaj kapcsolat bonyolultsága egyes kutatások szerint ezen megoldás használatával jobban kezelhető.[10]

1.6. ábra. Neurális háló felépítése[11]

A neurális háló alapvetően három rétegből áll:

- **Bemeneti réteg:** a bemeneti adatokat kapja meg, feldolgozza, majd továbbítja a rejtett rétegnek.
- **Rejtett réteg:** amely az adatot vagy a bemeneti rétegtől, vagy másik rejtett rétegtől kapja. A megkapott adatot tovább feldolgozza, majd odaadja a következő rétegnek. Egy neurális hálónak több rejtett rétege lehet.
- **Kimeneti réteg:** ennek kimenete meghatározza a végső eredményt. [12] A kerékszlip szabályozás esetén ez a kerékre kikerülő nyomték értékét jelenti.

A rejtett rétegek számának függvényében ezzel a megoldással elvileg bármilyen függvény leírható. Azonban a megvalósítás sok kihívás elé állítja a tervezőt:

- a tanuláshoz sok és jó minőségű adatra van szükség. Ennek mind a tesztidő, mind a rendelkezésre álló szenzorok határt szabnak.

- Mivel ez egy úgynevezett „black box”, tesztseason alatt a váratlan működést nehezebb lenne kijavítani, mint a többi megoldás esetén.

Ennek fényében a neurális hálót is elvettem. A másik kettő megvizsgált megoldást a következő fejezetekben részletezem, azok implementálásával együtt.

2. fejezet

PID szabályzó

A PID szabályzó az iparban leggyakrabban használt szabályzótípus. Neve a 3 tagjának rövidítéséből adódik (Proportional, Integral, Derivative), mely tagok hangolásával különböző viselkedést lehet elérni a szabályzóval.[13] Előnye az egyszerű implementáció illetve a kis számítási kapacitás igény. Hátránya, hogy a nemlinearitásokat nem képes úgy kezelni, mint a többi említett megoldás. Ezen felül érzékeny lehet a körülmények változására (gumi kopása, aszfalt változása). Elmondható, hogy bár a többi szabályzási módszernél rosszabb teljesítményre képes, egyszerű megvalósítása értékes tesztidőhöz juttathat.

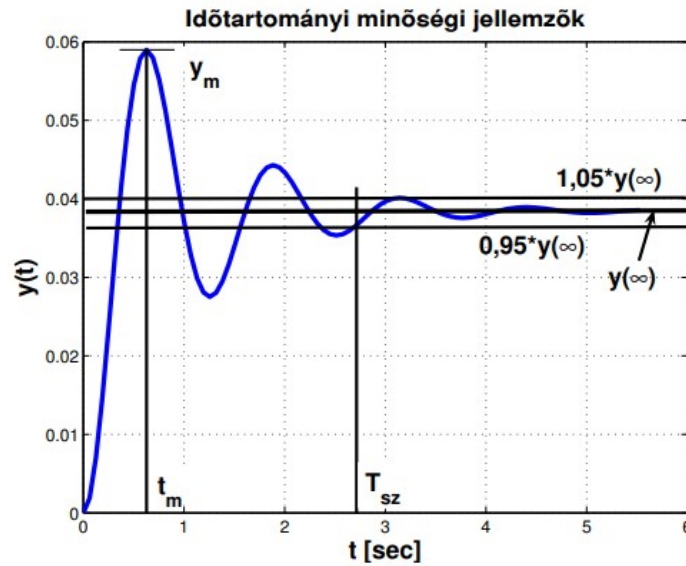
2.1. Elméleti háttér

Az alapja ezen szabályzásnak a szabályozott változó mérése, majd ezen mérés segítségével a beavatkozó jel meghatározása az arányos (P), integrál(I) és derivált(D) tagok összegének segítségével.

2.1.1. Minőségi jellemzők

A szabályzó megtervezésének alapja a minőségi követelmények felállítása. Ezen jellemzők vizsgálata általában különböző próbafüggvényekre adott válasz elemzésével történik. Ezen függvények közé tartozik az egységugrás, a dirac-delta vagy a végigsöprő szinuszfüggvény („chirp”)[14]. Több szempontot kell figyelembe venni, úgy mint:

- Túllövés: az alapjeltől (angolul set point) számított túllövés maximuma, százalékban
- Szabályzási idő: a szükséges idő, amíg egy adott hibánál kisebbre áll be a rendszer (általában ez a hiba 5%)
- Szabályzási eltérés: a végső különbség az alapjel és a szabályzott jel értéke között
- Túllendülési idő: az az időpillanat, amikor a túllendülés a legnagyobb mértékű[15]

2.1. ábra. Minőségi jellemzők[15]

2.1.2. Arányos tag

Az arányos jelet az alapjel és a kimenet pillanatnyi különbsége (hiba) határozza meg. Ezen hiba az arányos taggal (K_p) megszorozva megkapjuk a beavatkozó jelet. Ennek növelése gyorsabbá teszi a rendszert, viszont a túllövés és az oszcillációk is nagyobbak lesznek. Egy bizonyos érték felett a rendszer instabillá válhat.

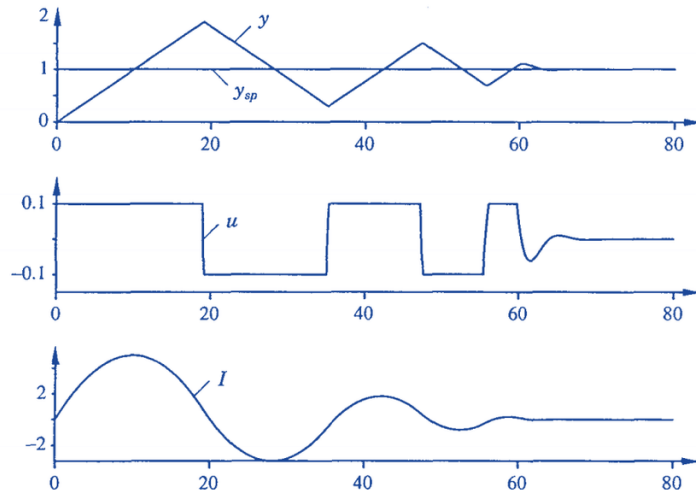
$$u_p = K_p(y_{ref} - y) \quad (2.1)$$

Ahol:

- K_p az arányos tag
- y_{ref} a referenciajel
- y a bemenet

2.1.3. Integráló tag

Az integrált tag nevéből adódóan (idő szerint) integrálja a hibát. Ennek következtében egy kis hiba is az integrált jel folyamatos növekedéséhez vezet. Ezzel a szabályozási eltérés beállási értéke 0 lesz. Egy negatív mellékhatásra, az „integral windup”-ra érdemes odafigyelni: valós rendszereknél a beavatkozó jel nagyságának vannak határai. Nagy hiba integrálása esetén lehetséges, hogy a beavatkozó jel még a túllövést követően is növeli a hibát, lassítva a beállási időt, növelve a túllövést.[16]

2.2. ábra. Az „integral windup” jelensége[17]

$$u_{I(folytonos)} = \frac{K_i}{s} \quad (2.2)$$

$$u_{I(diszkret)} = K_i I(z) \quad (2.3)$$

Ahol:

- K_i az integráló tag
- $I(z)$ az integrálási mód diszkrét időben (pl. előre Euler, hátra Euler, trapéz módszer)

2.1.4. Deriváló tag

A deriváló tag értéke a hiba deriváltjából adódik, ezáltal „elsimítja” az oszcillációkat, csillapítja a rendszer egységugrásra adott válaszát[18]. Megfelelően nagy deriváló tag (K_D) a túllövést és a beállási időt is csökkenti, azonban a túl nagy érték túlszabályozáshoz vezethet. Ezen felül a deriváló tag érzékeny a szenzor zajokra, instabillá válhat a rendszer, ezért a valóságban általában kis értékűre célszerű választani, vagy teljesen el lehet hagyni. Továbbá emiatt általában szükséges valamilyen szűrő alkalmazása is.

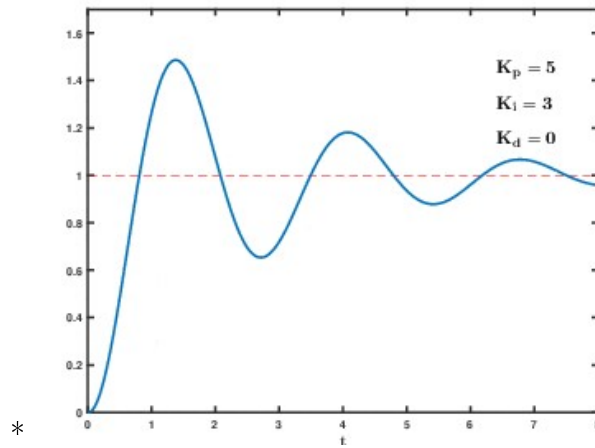
$$u_{D(folytonos)} = \frac{K_D s}{T_f s + 1} \quad (2.4)$$

$$u_{D(diszkret)} = \frac{K_D}{T_f + D(z)} \quad (2.5)$$

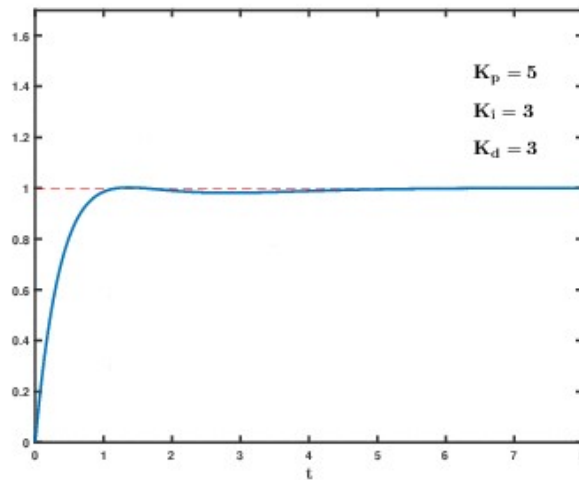
Ahol:

- K_D a deriváló tag

- T_f a szűrő időállandója
- $D(z)$ az az integráló módszer, amivel a deriváltat számoljuk (ugyanaz, mint a diszkrét integrátornál)

2.3. ábra

2.4. ábra. Ideális esetben a D tag csökkenti a túllövést, gyorsítja a beállást[19]

A PID szabályzó a három tag összege lesz:

$$u_{PID(folytonos)} = K_p + \frac{K_i}{s} + \frac{K_d s}{T_f s + 1} \quad (2.6)$$

$$u_{PID(diszkrét)} = K_p + K_i I(z) + \frac{K_d}{T_f + D(z)} \quad (2.7)$$

2.2. PID kerékszlip szabályzó megalkotása

2.2.1. Konceptió

Ebben az esetben a beavatkozó jel a motorra kivezérelt nyomaték:

$$u(t) = T(t) \quad (2.8)$$

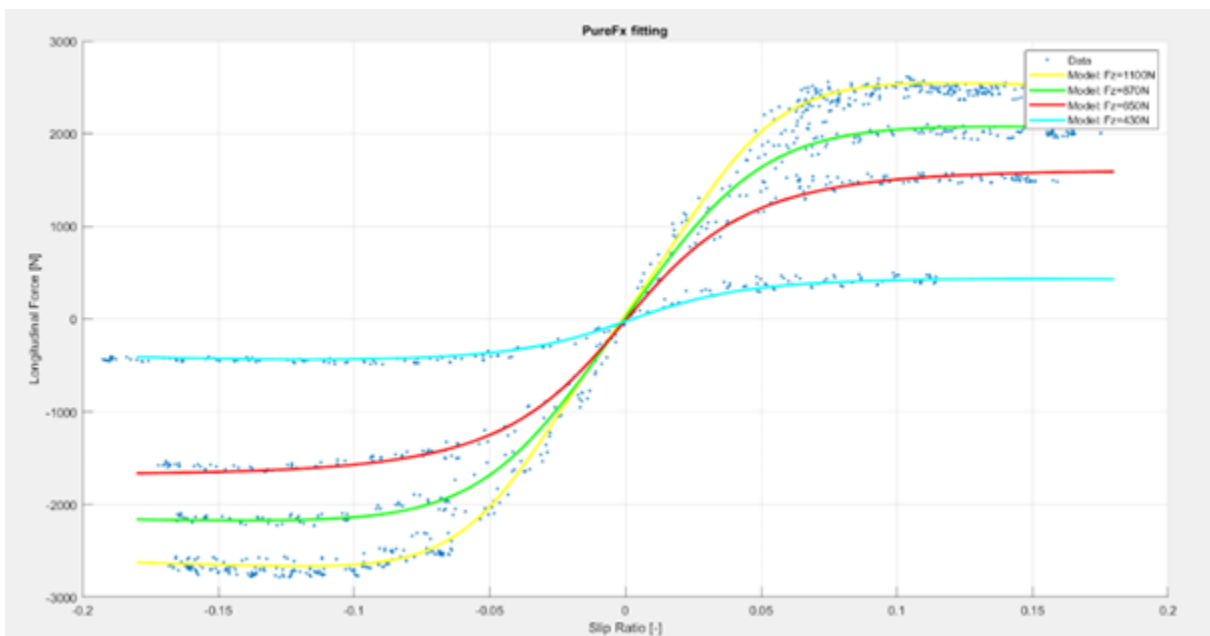
A szabályozni kívánt jel a kerékszlip, ami a következőképp írható le gyorsítás esetén:

$$\kappa = \frac{r\omega - v}{r\omega} \quad (2.9)$$

Ahol:

- κ a kerékszlip $[-]$
- r a kerék sugara $[m]$
- ω a kerék szögsebessége $\left[\frac{1}{s}\right]$
- v a jármű hosszirányú sebessége $\left[\frac{m}{s}\right]$

Ez a kerékszlip van összevetve az optimálissal, amit mérésekből állapítottam meg:

2.5. ábra. Az általunk használt gumi (Hoosier R20) hosszirányú karakterisztikája

Látható, hogy az optimális szlip értéke nagyjából $\kappa = 0,12$, ugyanakkor az is látható, hogy a környezetében (0,08-0,15) még igen hasonló erők lépnek fel.

2.2.2. Részletes felépítés

A szabályzó szükséges bemenetei

A kerék szögsebessége a kerékenkóderrel meghatározott. A kerék sugarának változása elhanyagolható a guminyomás nagysága miatt.

A hosszirányú sebesség fuzzy logika, illetve Kálmán-szűrés segítségével van becsülve. Előbbi a fordulatszámok, valamint az előző időpillanat becsült sebességéből a megcsúszó kereket hívatott kiszűrni, ezzel egy előzetes sebességbecslést ad. Utóbbi ezt a becslést a hossz- és oldalirányú gyorsulások, valamint a legyezési szögsebesség segítségével tovább pontosítja.[20]

Sebesség átszámítása a kerekek pontjára

Először a súlypontra becsült hosszirányú sebesség átszámításra kerül a kerék pontjára. Ehhez az IMU(Inertial Measurement Unit)-ból származó legyezési szögsebességre (angolul yaw rate) és a kerekek súlyponttól való oldalirányú távolságára van még szükség:

$$v_{FL} = v_x - \dot{\psi} \frac{l_{elso}}{2} \quad (2.10)$$

$$v_{FR} = v_x + \dot{\psi} \frac{l_{elso}}{2} \quad (2.11)$$

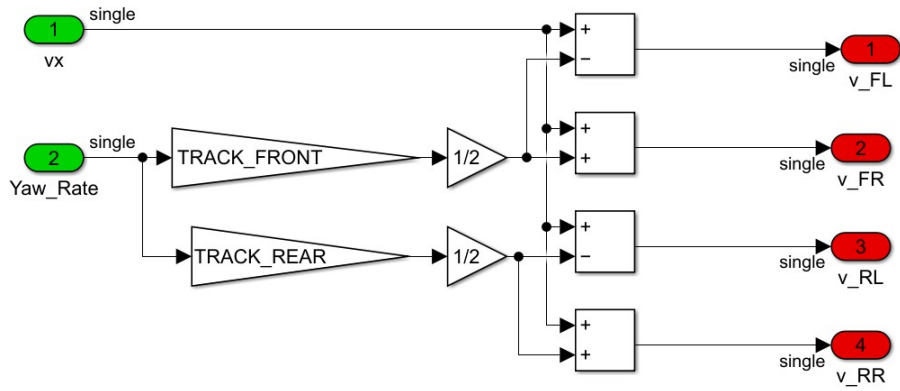
$$v_{RL} = v_x - \dot{\psi} \frac{l_{hatso}}{2} \quad (2.12)$$

$$v_{RR} = v_x + \dot{\psi} \frac{l_{hatso}}{2} \quad (2.13)$$

Ahol

- v_{ij} az adott kerék hosszirányú sebessége $\left[\frac{m}{s}\right]$
- $[FL, FR, RL, RR]$ a bal első, jobb első, bal hátsó és jobb hátsó kereket jelöli
- v_x a jármű (súlypontjának) hosszirányú sebessége $\left[\frac{m}{s}\right]$
- $\dot{\psi}$ a jármű legyezési szögsebessége $\left[\frac{1}{s}\right]$
- l_{elso} és l_{hatso} az első és hátsó nyomtáv $[m]$

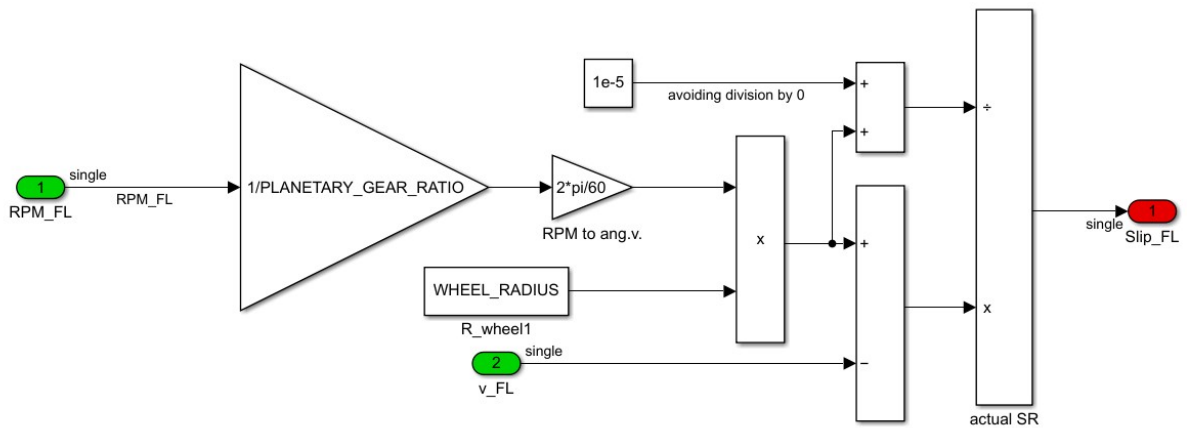

2.6. ábra. Kerekek sebességének meghatározása

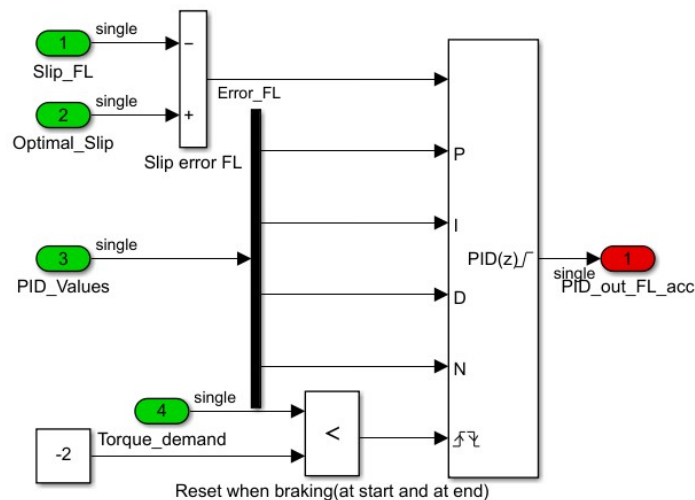
Kerékszlip

Ezt követően a kerékszlipiek kerülnek meghatározásra.

2.7. ábra. Egy kerék szlipjének meghatározása a 2.9 egyenlet értelmében

PID szabályzó

2.8. ábra. PID szabályzó Simulinkben

Fent egy kerék PID szabályzója látható. Ehhez a Simulink beépített diszkrét PID blokkját használtam. A külső reset-nek az „anti-windup”-nál van jelentősége. A kimenet limitálva van 0 és 21 [Nm] közé (gyorsítás esetén).

Launch control

Mivel a sebességbecslés nagyon alacsony sebességnél relatív nagy hibával működik, egy egyszerű indulást segítő logikával egészítettem ki a szabályzót. Ezt a kormányról állítható paraméter (μ) segítségével lehet hangolni különböző útminőségeknek megfelelően:

$$u_{indulas_{ij}} = \frac{F_{z_{ij}} \mu r}{i} \quad (2.14)$$

Ahol:

- F_z az adott keréken levő vertikális terhelés [Nm]
- μ paraméter (súrlódási együttható) [-]
- r a kerék sugara [m]
- i az áttétel [-]

A két logika együttműködése:

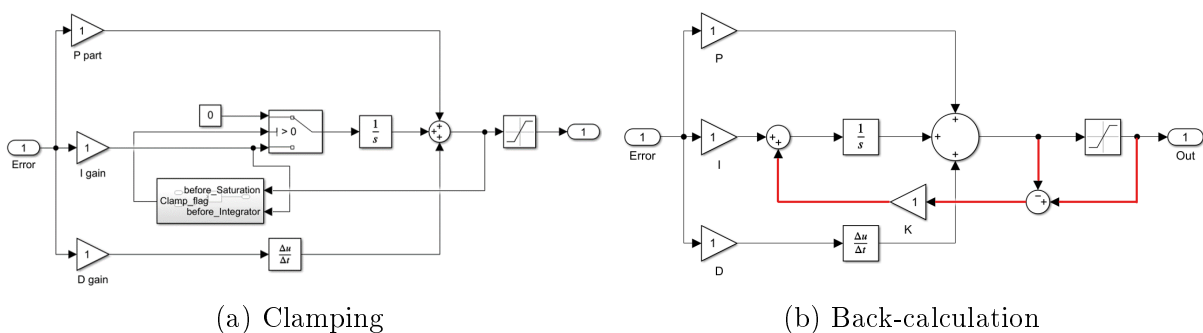
$$u = \begin{cases} u_{indulas}, & \text{ha } v \leq 1 \left[\frac{m}{s} \right] \\ u_{PID}, & \text{ha } v > 1 \left[\frac{m}{s} \right] \end{cases}$$

Amennyiben a PID szabályzó és a „launch control” jól van hangolva, úgy az átmenetnél a nyomatékok közti eltérés minimális.

„Anti-windup”

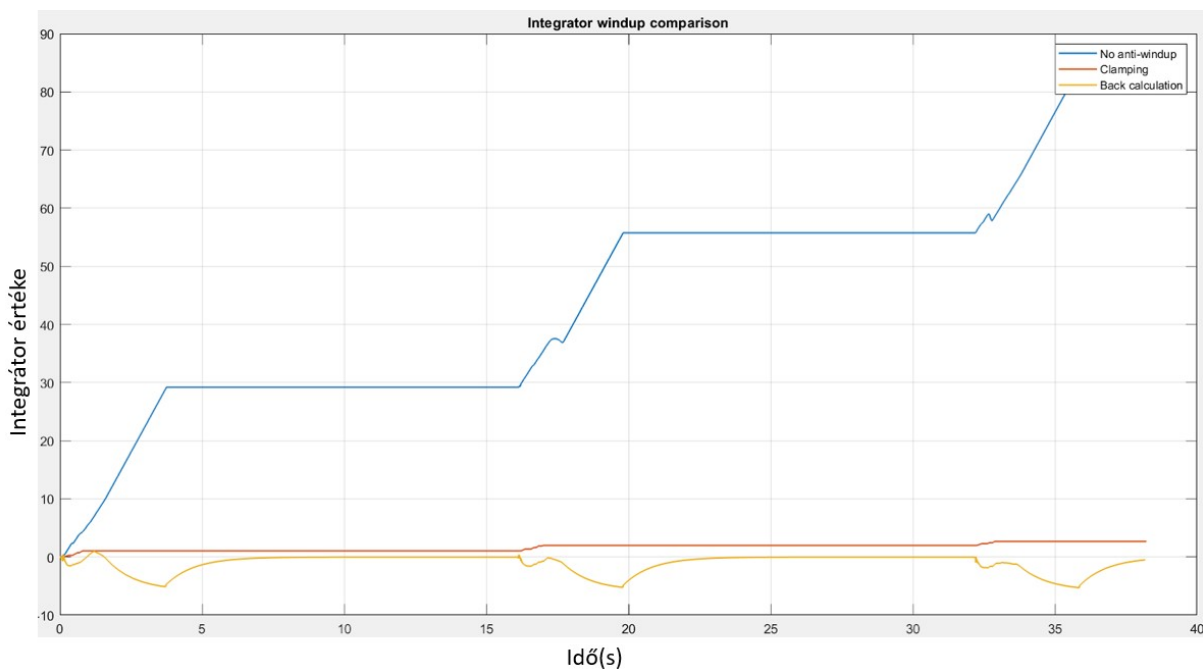
A motor véges nyomatékából adódóan fennállhat a 2.1.3-ban leírt „windup” jelenség. Ez a szabályzó lassulását, vagy hibás működését vonhatja maga után. Ennek megoldására két technikát próbáltam ki: az úgynevezett „clamping”-et és a „back calculation”-t.

Előbbi a túlsordulás esetén az integrátor értékét 0-ra állítja. Utóbbi túlsordulás esetén egy visszacsatoláson keresztül meríti az integrátort. Ennek működését nagyban befolyásolja a visszacsatolás erősítése. Ennek megfelelő behangolása mellett jobb teljesítményre képes, mint a clamping, ám a rendszer pontos ismerete nélkül nehéz azt megállapítani.[21]

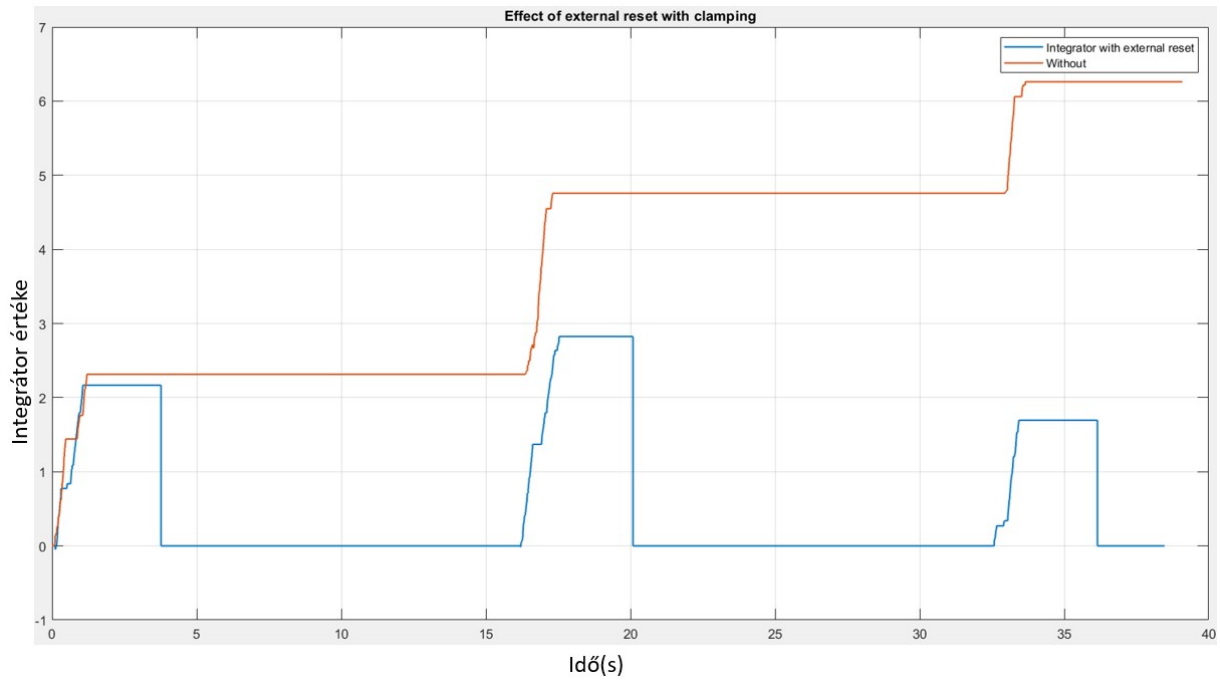
2.9. ábra. Megvizsgált anti-windup technikák blokkdiagramja

Ezt több egymást követő gyorsulás szimulálásával jól lehet ábrázolni:

2.10. ábra. Integrátor értéke 3 egymást követő gyorsulás esetén.

Látható, hogy a clamping mutatja a legjobb viselkedést. A back-calculation esetén nem találtam megfelelő konstanst, ami jobb teljesítményt nyújtana. Megfigyelhető továbbá, hogy egy kevés telítődés a clamping esetén is jelen van, ezért kiegészíttem a szabályzót egy további logikával, ami fékezésnél nullázza az integrátort (blokkolásgátló esetén ezt meg lehet oldani fordított logikával).

2.11. ábra. Anti windup külső reset használatával és anélkül

Látható, hogy mind a három gyorsulás esetén 0-ról indul az integrátor.

3. fejezet

Csúszómód szabályzó

3.1. Elméleti háttér

A csúszómód szabályozás sajátos helyet foglal el szabályozáselméletben. Egyrészt az egzakt matematikai kezelése számos érdekes kihívást jelentett és mind a mai napig jelent a matematikusok számára. Másrészt e komoly matematikai háttér mélyebb ismerete nélkül is sok esetben viszonylag könnyen alkalmazható, ezért széles körben alkalmazzák is a mérnöki gyakorlatban.[22]

A csúszómód szabályzó egy nemlineáris szabályzási technika. Célja, hogy a rendszer akkor is az elvárt alapjelet vagy trajektóriát érje el, ha jelentős bizonytalanságok vagy zavarások vannak jelen. Ezen szabályzási séma úgynevezett *változó struktúrájú*, tehát a szabályzó része valamilyen döntési logika, angolul „switching function”. Ez a rendszer valamely állapota alapján eldönti, hogy melyik szabályzási struktúra legyen érvényes az adott időpillanatban, melynek eredménye olyan rendszerek összessége, amelyek külön-külön nem változóak. Előnye, hogy a rendszer bizonyos régióinak megfelelő szabályzásokat lehet alkalmazni.[23] Ezen szabályzóval történő irányítás számos előnyös tulajdonsággal rendelkezik jelen probléma esetén:

- a PID szabályzónál gyorsabb beállítás elérhető vele,
- nemlineáris rendszerek esetén alkalmazható,[23]
- nem szükséges akkora számítási kapacitás, mint az MPC vagy a neurális háló alkalmazása esetén,
- képes egyes szenzorajaktól függetlenül működni. [23]

Hátránya a nem folytonos szabályzó jelből következően a csattogás jelensége, ezt azonban különböző megoldásokkal el lehet simítani.[24] [25] Ennek következtében több kutatás is foglalkozott ezen megoldás alkalmazásával a kerékszlip szabályozásához.[26][27]

A csúszómód szabályzó esetén a változó struktúra oly módon van megtervezve, hogy a rendszer közelítse, majd maradjon a „switching function” váltópontja közelében. Ennek egyik előnye, hogy ezzel a rendszer a bizonytalanságok egy típusára teljesen érzéketlen lesz. Továbbá, a „switching function”-t megfelelő módon megválasztva a rendszer az adott célnak megfelelően fog viselkedni. Ez az állapot a csúszósík, definíció szerint:

$$s(x) = 0 \quad (3.1)$$

A szabályzó tervezése két részre bontható:

- A „switching function” (u_{sw}) megalkotása oly módon, hogy az a rendszert a megfelelő állapotba juttassa. Ez egy nem folytonos függvény.
- Az „ekvivalens jel” (u_{eq}) definiálása oly módon, hogy az a rendszert a kívánt állapotban tartsa, annak elérése után. Ez általában egy folytonos függvény.

Ezek alapján u_{sw} felírható úgy, mint:

$$u_{sw} = -\eta|s| \quad (3.2)$$

Ahol η egy megfelelően nagy választott pozitív konstans. Belátható, hogy ebben az esetben a rendszer állapota bármi legyen, a „switching function” mindig közelebb fogja vinni $s = 0$ -hoz.

Az ekvivalens jel esetén teljesülnie kell a következőnek:

$$\dot{s} = 0 \quad (3.3)$$

Hiszen ebben az esetben amennyiben a csúszósíkot eléri a rendszer, zavarások nélkül ott is marad. Ugyan a valós beavatkozó jel a két jel összegeként írható fel, az ekvivalens jelre úgy is lehet gondolni, mint a beavatkozó jel átlagára.

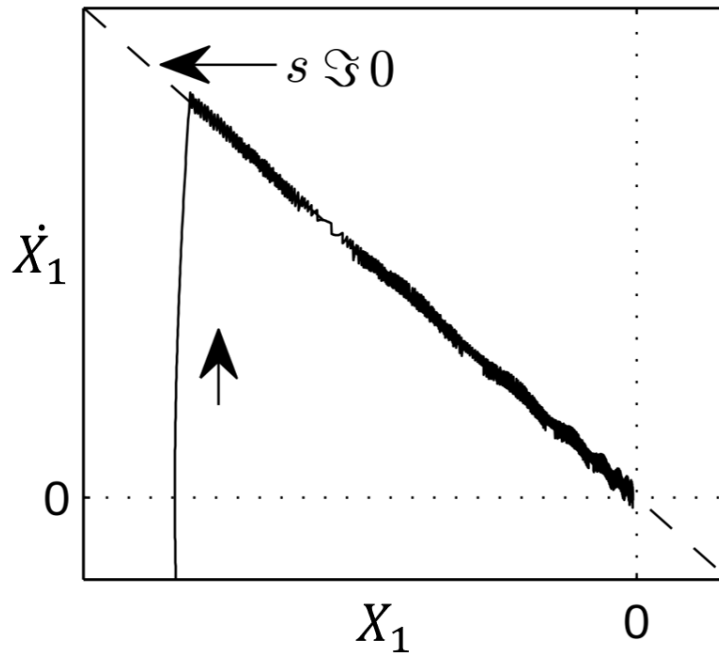
A beavatkozó jel tehát felírható úgy, mint:

$$u = u_{eq} + u_{sw} \quad (3.4)$$

3.1.1. Az ideális csúszómód

A csúszómód szabályzás esetén a rendszer állapota két részre osztható:

- a kezdeti állapot, mely alatt a rendszer közelíti a csúszófelületet,
- a csúszómód, mely esetén a rendszer a csúszófelületen „halad”

3.1. ábra. Rendszer trajektóriája csúszómód szabályzás esetén[28]

3.1.2. A csattogás

A „switching function” a szabályzó tervezéséből adódóan nem folytonos, szakadása a csúszófelületen van. Ennek köszönhetőek a zajokkal szembeni előnyös tulajdonságok, viszont emiatt a csúszómódban ezen függvény nagy frekvenciában váltakozik. Bizonyos esetekben ez elfogadható (bang-bang controller, különböző PWM-el meghajtott elektronikai eszközök), azonban a legtöbb aktuátor számára ez nem kívánatos viselkedés:

- a mechanikus alkatrészek sérülhetnek,
- a késésük miatt nem képesek ilyen nagy frekvenciájú beavatkozó jeleket aktuálni,
- nem energiahatékonyak, melegedhetnek,
- eredetileg nem modellezett jelenségek állhatnak elő.[28]

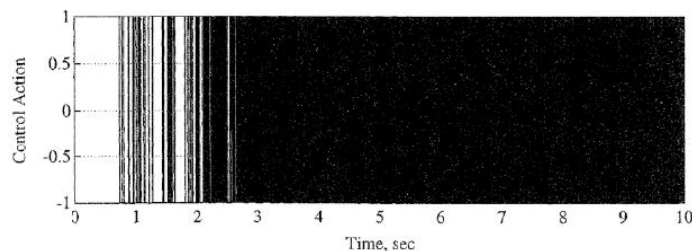

Figure 1.7: Discontinuous control action

3.2. ábra. Csattogás jelensége csúszómód szabályzónál[23]

Ennek elkerülése érdekében a gyakorlatban a switching function-ben a szignum függvényt helyettesíteni lehet folytonos szigmoid-szerű függvénnyel:

$$\nu_\delta(s) = \frac{s}{|s| + \delta} \quad (3.5)$$

Ahol δ egy kis pozitív konstans, ahogy $\delta \rightarrow 0$, úgy ν_δ közelíti a szignumfüggvényt.

Így elérhető, hogy olyan helyzetekben is lehessen alkalmazni a csúszómód szabályzót, ahol egyébként nem lenne lehetséges a nem folytonos beavatkozó jel miatt. Ez magával vonja, hogy a rendszer már nem marad rajta a csúszófelületen, de a δ -t megfelelően kicsire választva annak környezetében fog maradni.[28]

3.2. Longitudinális modell megalkotása

A csúszómód szabályzáshoz tehát fel kell írni a rendszert állapotteres alakban. Ehhez először a jármű hosszirányú modelljét írom fel. Ezt az egyszerűség kedvéért először a tengelyekre írom fel (kerékpár modell), amit később kibővítek 4 kerékre.

Az autóra ható hosszirányú erők egyenlete:

$$m\dot{v}_x = F_{x_{elso}} + F_{x_{hatsso}} - F_{legellenallas} - \frac{T_{r_{elso}} + T_{r_{hatsso}}}{r} \quad (3.6)$$

Ahol:

- m az autó tömege [kg]
- $\dot{v}_x$ az autó hosszirányú gyorsulása $\frac{m}{s^2}$
- $F_{x_{elso}}$ és $F_{x_{hatsso}}$ az első és hátsó tengelyen ható vonóerő [N]
- $F_{legellenallas}$ a légellenállásból származó erő [N]
- $T_{r_{elso}}$ és $T_{r_{hatsso}}$ a súrlódási ellenállásból ható nyomaték az első és hátsó tengelyen [m]
- r a kerék sugara [m]

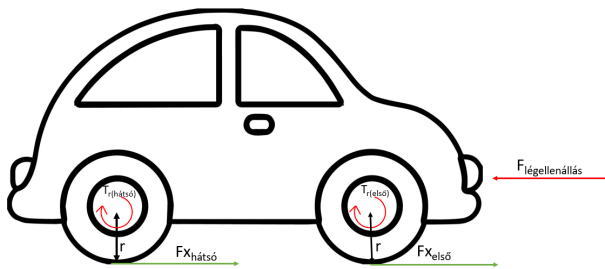
Egy kerékre ható nyomatékok egyenlete:

$$\theta\dot{\omega} = M_{kerék} - F_x r - T_r \quad (3.7)$$

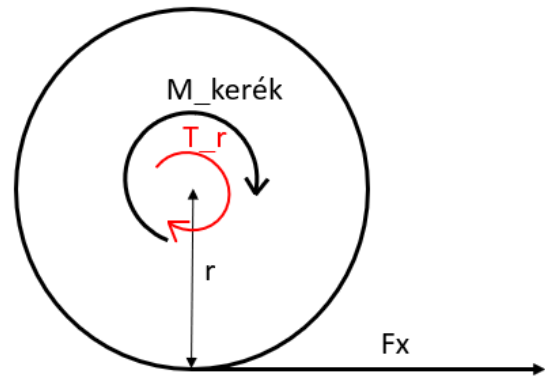
ahol:

- θ a kerék inerciája [kgm^2]
- $\dot{\omega}$ a szöggyorsulás $\left[\frac{1}{s^2} \right]$
- $M_{kerék}$ adott kereket hajtó nyomaték [Nm]

(a) Autóra ható erők és nyomatékok(3.6)

(b) Egy kerékre ható erő és nyomaték(3.7)

3.2.1. Gumierők

A kerék talaj kapcsolat leírása igen bonyolult és kutatott téma, több megoldás is született rá az elmúlt évtizedekben. Ezeket alapvetően két részre lehet bontani:

- Fizikai modellek: ezek a modellek valamilyen fizikai összefüggést alkalmaznak. Hátrányuk a komplexitás, valós idejű számításokra nehezen használhatóak. Pl. brush model
- Empirikus modellek: ezek mérési eredményekből nyert matematikai összefüggések, vagy mérésre illesztett görbék segítségével írják le a kerék-talaj kapcsolatot. [29]

A feladatom megoldásához utóbbit, azon belül is a Magic Formulát választottam, mivel rendelkezésemre állt mérési adat[30], illetve a fizikai modellnél egyszerűbb implementáció (Matlab-on elérhető add-on[31]) miatt.

A longitudinális gumierő ebben az esetben- adott gumi és 0 oldalirányú szlip esetén- függ a vertikális terheléstől és a hosszirányú szliptől:

$$F_x = D \sin [C \arctan (B\lambda - E (B\lambda - \arctan (B\lambda)))] \quad (3.8)$$

$$B = \frac{K}{CD} \quad (3.9)$$

ahol:

- λ a szlip [-]
- $K C D E$ paraméterek, amikből K és D lineárisan függ a vertikális terheléstől

Ezt az egyenletet tovább lehetne bővíteni különböző nem lineáris hatásokat figyelembe vevő konstansokkal, azonban jelen esetben számomra ez is elegendő pontossággal írja le a kerék-talaj kapcsolatot.

3.2.2. Ellenállás erők

A légellenállás képlete:

$$F_{\text{legellenallas}}(v) = \frac{1}{2}c_a\rho Av^2 = c_D v^2 \quad (3.10)$$

ahol:

- c_a konstans [-]
- ρ a levegő sűrűsége $\left[\frac{kg}{m^3}\right]$
- A a jármű frontális felülete $[m^2]$
- v a sebesség $\left[\frac{m}{s}\right]$

A súrlódási veszteség megadható a

$$F_{\text{gordulesi}}(v) = T_r r = F_z(c_{R1} + c_{R2}|v| + c_{R3}v^2 + \dots) \quad (3.11)$$

összefüggéssel, ahol:

- $F_{\text{gordulesi}}$ a súrlódási veszteség $[N]$
- c_{R_i} konstansok

Ennek értéke a valóságban jól közelíthető az első két tag megtartásával.

A veszteségek egy kifejezésbe írva tehát:

$$F_{\text{veszteseg}} = F_{\text{legellenallas}} + F_{\text{gordulesi}} \quad (3.12)$$

3.2.3. Vertikális terhelés

A vertikális terhelés becslése egy fontos feladat, mivel sok egyéb állapot függ tőle. Ez a valós alkalmazás esetén is kritikus, mivel jelenleg nincs megbízható mérési lehetőségünk.

Ez a becslés 3 komponensből áll:

- a statikus súlyeloszlásból,
- a gyorsulásból származó átterhelődésből,
- a leszorítóerő eloszlásából.

Oldalirányú átterhelődés jelen modell esetén nem lehetséges. A három tag és az összegük az első tengelyen:

$$F_{Z(statikus)_{első}} = mgw_{statikus} \quad (3.13)$$

$$F_{Z(atterhelodes)_{első}} = \frac{-\dot{v}h_{CoG}m}{w_b} - \frac{1}{2}c_D A H_{AERO} \rho v^2 \quad (3.14)$$

$$F_{Z(leszorito)_{első}} = \frac{1}{2}\rho c_L A v^2 D_{AERO_{első}} \quad (3.15)$$

Így összegük:

$$F_{Z_{első}} = F_{Z(statikus)_{első}} + F_{Z(atterhelodes)_{első}} + F_{Z(leszorito)_{első}} \quad (3.16)$$

Ugyanez a hátsó tengelyen:

$$F_{Z(statikus)_{hátsó}} = mg(1 - w_{statikus}) \quad (3.17)$$

$$F_{Z(atterhelodes)_{hátsó}} = \frac{\dot{v}h_{CoG}m}{w_b} + \frac{1}{2}c_D A H_{AERO} \rho v^2 \quad (3.18)$$

$$F_{Z(leszoritoero)_{hátsó}} = \frac{1}{2}\rho c_L A v^2 (1 - D_{AERO_{első}}) \quad (3.19)$$

$$F_{Z_{hátsó}} = F_{Z(statikus)_{hátsó}} + F_{Z(atterhelodes)_{hátsó}} + F_{Z(leszoritoero)_{hátsó}} \quad (3.20)$$

Ahol:

- $w_{statikus}$ a statikus súlyeloszlás [-]
- h_{CoG} a súlypont magassága [m]
- w_b a tengelytáv [m]
- c_D az ellenállás tényező [-]
- ρ a levegő sűrűsége $\left[\frac{kg}{m^3}\right]$
- c_L a leszorítóerő tényező [-]
- A a jármű felülete a menetirány felé [m²]
- D_{AERO} a leszorítóerő eloszlása az első és hátsó tengely arányában [-]
- H_{AERO} a nyomásközéppont (centre of pressure) magassága [m]

3.3. Csúszómód kerékszlip szabályzó tervezése

A felírt modell segítségével megtervezhető maga a szabályzó. Továbbra is kerékpármoddellre lesznek felírva az egyenletek, amit a Carmakeres tesztelésnél majd bővítek.

Először a csúszósíkot kell megalkotni. Ezen sík a 3.1 értelmében olyan kell, hogy legyen, ami teljesíti a kívánt irányítási célt.

Mivel azt szeretnénk, hogy a kerékszlip az optimális értéken (illetve annak környezetében) legyen, a:

$$\kappa = \kappa_{opt} \quad (3.21)$$

egyenlet teljesülése a cél, ahol:

- $\kappa_{opt} = 0,12 [-]$ a gumimodell alapján,
- $\kappa [-]$ a kerékszlip, ami:

—

$$\kappa = \frac{r\omega - v}{r\omega} \quad (3.22)$$

gyorsulás esetén,

—

$$\kappa = \frac{v - r\omega}{v} \quad (3.23)$$

fékezés esetén.

Jelen dolgozat esetén a fékezés esetét nem érintem, de a gyorsítással azonos módon került megtervezésre.

Ezekből egy megfelelő csúszósík a

$$S(v, \omega)_i = (\kappa_i - \kappa_{opt}) \omega_i \quad (3.24)$$

ahol i az első és hátsó tengely egyenként.

A szabályzó, mint ahogy az elméleti áttekintésben említettem, két részből áll:

- az ekvivalens kontrollból,
- illetve a „switching funtcion”-ból

3.3.1. Az ekvivalens jel

Az 3.3 egyenlet értelmében a csúszósík deriváltját egyenlővé kell tenni 0-val:

$$\dot{S}(v, \omega) = 0 \quad (3.25)$$

A sebesség deriváltja (tehát a gyorsulás) 3.6 és a különböző veszteségek összevonása alapján:

$$\dot{v} = \frac{F_x - F_{veszteseg}}{m} \quad (3.26)$$

A kerék szögsebességének deriváltja (a kerék szöggyorsulása) 3.7 alapján:

$$\dot{\omega} = \frac{M_{kerék} - F_x r - T_r}{\theta} \quad (3.27)$$

A csúszósík 3.22 és 3.24 egyenletből:

$$S_i = \kappa_i \omega_i - \kappa_{opt} \omega_i = \frac{r \omega_i - v}{r \omega_i} \omega_i - \kappa_{opt} \omega_i = \frac{r \omega_i - v}{r} - \kappa_{opt} \omega_i = (1 - \kappa_{opt}) \omega_i - \frac{v}{r} \quad (3.28)$$

3.28-ből $\dot{S}$:

$$\dot{S} = (1 - \kappa_{opt}) \dot{\omega}_i - \frac{\dot{v}}{r} \quad (3.29)$$

Behelyettesítve 3.26, 3.27 és 3.29 egyenletekből:

$$\dot{S}(v, \omega)_i = \frac{F_{veszteseg}}{rm} - \frac{F_{elso}}{rm} - \frac{F_{hatso}}{rm} - \frac{(1 - \kappa_{opt}) F_i r}{\theta} + \frac{(1 - \kappa_{opt}) u_i}{\theta} \quad (3.30)$$

Ahol i az első és hátsó tengely, u a beavatkozó nyomaték.

Az ekvivalens jel tehát 3.25 és 3.30-t felhasználva u -ra rendezve:

$$u_{i,eq} = \left(\frac{\theta}{1 - \kappa_{opt}} \right) \left(\frac{F_{elso} + F_{hatso} - F_{veszteseg}}{rm} \right) + \frac{(1 - \kappa_{opt}) r F_i}{\theta} \quad (3.31)$$

3.3.2. A „switching function”

A „switching function” a 3.1-ban megfogalmazottak szerint a rendszert a csúszósík felé mozdítja. Tehát teljesülnie kell a

$$S \dot{S} = -\eta |S| \quad (3.32)$$

egyenletnek, amire az egyik legkézenfekvőbb megoldás:

$$u_{sw} = -\eta \operatorname{sgn}(S) \quad (3.33)$$

Ahol:

- u_{sw} a beavatkozó jel
- η egy pozitív konstans
- $\operatorname{sgn}(S) \begin{cases} 1 & \text{ha } S > 0 \\ -1 & \text{ha } S < 0 \end{cases}$

3.4. Vonóerő megfigyelő tervezése

3.4.1. Elméleti háttér

A csúszómód szabályzó ekvivalens jelének egyik legfontosabb eleme a vonóerő. Ennek értéke nem, vagy csak nehézkesen mérhető a változó tapadási súrlódási ellenállás miatt. Ehhez különböző megoldások kerültek kidolgozásra.[32] Én a Luenberger megfigyelőt választottam egyszerűbb implementálása okán.

Ezen diszkrét megfigyelő a rendszer állapotát a következő egyenlettel becsli[33]:

$$\hat{x}(k+1) = A_d \hat{x}(k) + B_d u(k) + L_d (y(k) - \hat{y}(k)) \quad (3.34)$$

Ahol:

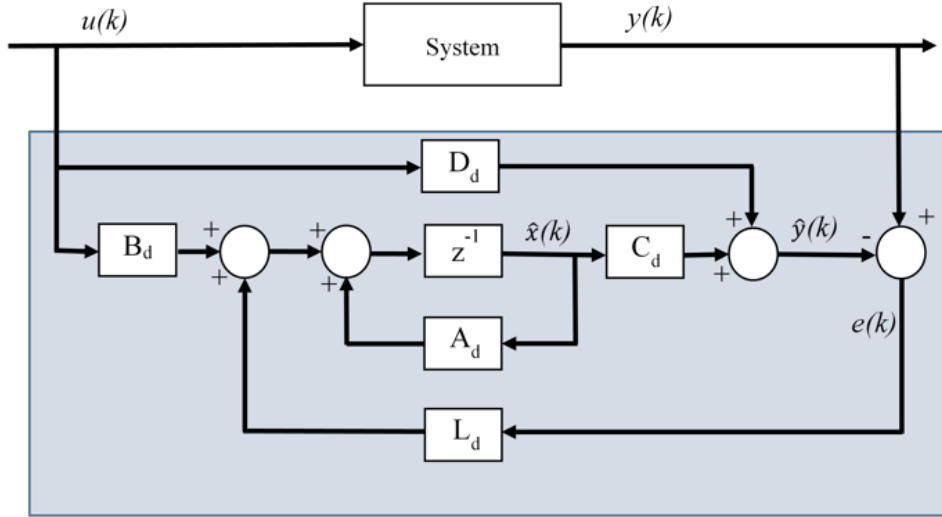
- $\hat{x}(k)$ a k -edik becsült állapotvektor
- $\hat{y}(k)$ a k -edik becsült kimenet vektor
- $u(k)$ a k -edik bemenet vektor
- $y(k)$ a k -edik mért kimenet vektor
- A_d a diszkrétizált állapotmátrix
- B_d a diszkrétizált bemenet mátrix
- L_d a megfigyelő diszkrétizált erősítése (angolul „observer gain”)

A megfigyelő hibáját a következő egyenlet írja le:

$$e(k+1) = (A_d - L_d C_d) e(k) \quad (3.35)$$

Ahol:

- $e(k)$ a k -ik hibavektor
- C_d a kimenet mátrixa

3.4. ábra. Luenberger megfigyelő blokkdiagramja
[33]

3.4.2. A megfigyelő implementálása

Ennek implementálását 4 kerekes modellre írom fel, mivel először a Carmaker szimulációban alkalmaztam. A cél a kerekeken lévő vonóerők becslése. A megfigyelő egyenletei a 3.6 és 3.7 egyenletek négy kerekessé bővítéséből és azok megfelelő alakra rendezéséből következnek.

Az állapotvektor jelen esetben tartalmazza a hosszirányú sebességet, kerekek szögsebességeit és a vonóerőket:

$$x^T = [v_x \ \omega_{FL} \ \omega_{FR} \ \omega_{RL} \ \omega_{RR} \ F_{FL} \ F_{FR} \ F_{RL} \ F_{RR}] \quad (3.36)$$

A bemenet a kerekekre adott nyomaték és a veszteségek:

$$u^T = [M_{FL} \ M_{FR} \ M_{RL} \ M_{RR} \ F_{vesztesegek}] \quad (3.37)$$

ahol $[FL, FR, RL, RR]$ a bal első, jobb első, bal hátsó és jobb hátsó kereket jelöli. Az állapotmátrix:

$$A = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{1}{m} & \frac{1}{m} & \frac{1}{m} & \frac{1}{m} \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{-r}{\theta} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{-r}{\theta} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{-r}{\theta} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{-r}{\theta} \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad (3.38)$$

A bemenet mátrixa:

$$B = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{-1}{m} \\ \frac{1}{\theta} & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \frac{1}{\theta} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{\theta} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \frac{1}{\theta} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad (3.39)$$

A kimenet mátrixa:

$$C = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad (3.40)$$

A megfigyelő hibája folytonos időben akkor konvergál a 0-ba, ha pólusai negatívak. Pólusallokációt alkalmaztam, a pólusok nagyságát Carmaker szimulációk segítségével állapítottam meg, végül ezek értékei:

$$p = [-1 \ -2 \ -3 \ -4 \ -5 \ -6 \ -7 \ -8 \ -9]50 \quad (3.41)$$

Ennél nagyobb pólusok a becsült érték oszcillációját, ennél kisebbek annak lassú beállítását eredményezték. A megfigyelő erősítését ezen pólusok alapján választottam meg a Matlab *place* függvénye segítségével. Mivel az előzőekben felírt mátrixok mind folytonos rendszerre vonatkoztak, ezeket át kell számítani diszkrétre. Ezt a Matlab *c2d* függvénye segítségével tettem meg, Tustin transzformációt választva. Azért ezt a módszert választottam, mivel:

- egyszerű implementálni,
- a folytonos időben stabil rendszer áttanszformálva biztosan stabil marad,
- ez a módszer általánosan használható szinte bármilyen alkalmazás esetén.

A pólusok átszámítását a

$$p_{diszkrét} = e^{p_{folytonos} T_{minta}} \quad (3.42)$$

egyenlet segítségével oldottam meg, ahol:

- $p_{diszkrét}$ a diszkrét pólusok vektora
- $p_{folytonos}$ a folytonos rendszer pólusai
- T_{minta} a mintavételezési idő, jelen esetben 0,005 [s]

A megfigyelővel kibővített diszkrét rendszer pólusai az egységkörön belül helyezkednek el, biztosítva a hiba 0-ba konvergálását.

4. fejezet

Tesztelés

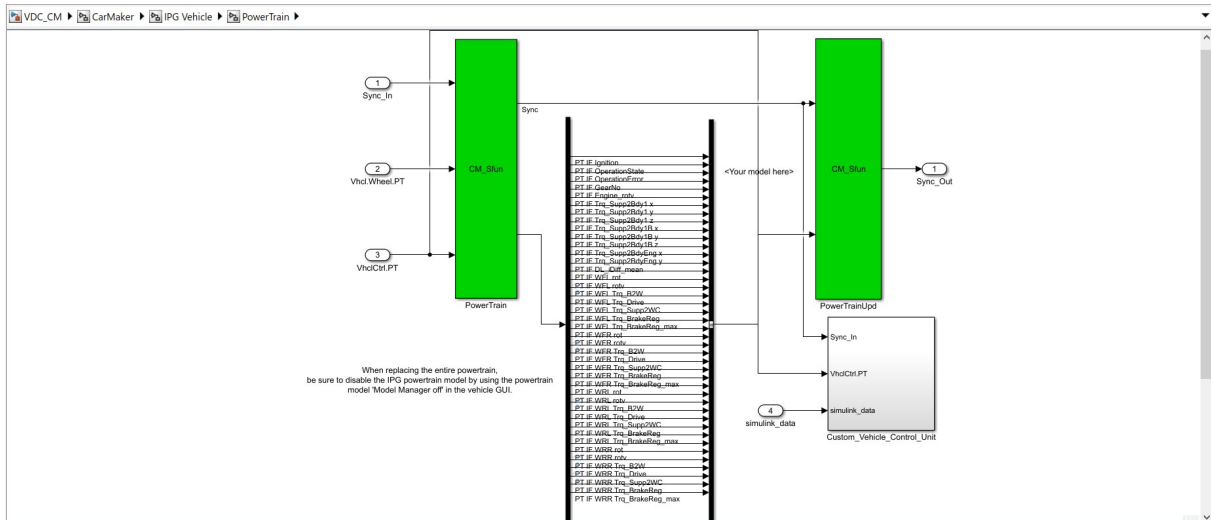
A következő fejezetben a két szabályzó tesztelése kerül bemutatásra először szimulációs, majd valós környezetben. A csúszómód szabályzó esetén a Carmaker-es szimuláció előtt kitérek egy kerékpármodellt alkalmazó Simulink-es szimulációra is, mivel így könnyebben megfigyelhetők bizonyos jelenségek.

4.1. Carmaker környezet bemutatása

Mielőtt rátérnék a szimulációk eredményeire, előbb röviden részletezem az ahhoz használt szoftvert. A Carmaker egy komplex járműdinamikai szimulációs szoftver, mely nagyon részletes modellen keresztül szimulálja a jármű viselkedését. Előnyei többek között:

- realiztikus, megismételhető, iparban is használt szimulációk
- gyors C/C++ alapú szimuláció
- segítségével a valós tesztelés ideje rövidíthető

A szimulációhoz a saját járművünk paramétereit beállítottam Carmakerben. Ezeknek módját nem részletezem, mivel nem tárgya a dolgozat témájának. A kerékszip szabályzó tesztelése érdekében létrehoztam egy egyenes pályát. Ezután definiálni kell egy manővert. Ez jelen esetben egy 75 méteren át tartó szakasz maximális gázpedálállás alkalmazásával, álló helyzetből indulva. A Carmaker Matlab/Simulink-el összekapcsolt módját használva lehetőség nyílik a saját szabályzót beilleszteni a szimulációba.

4.1. ábra. Saját irányítási modell integrálása Carmaker környezetbe

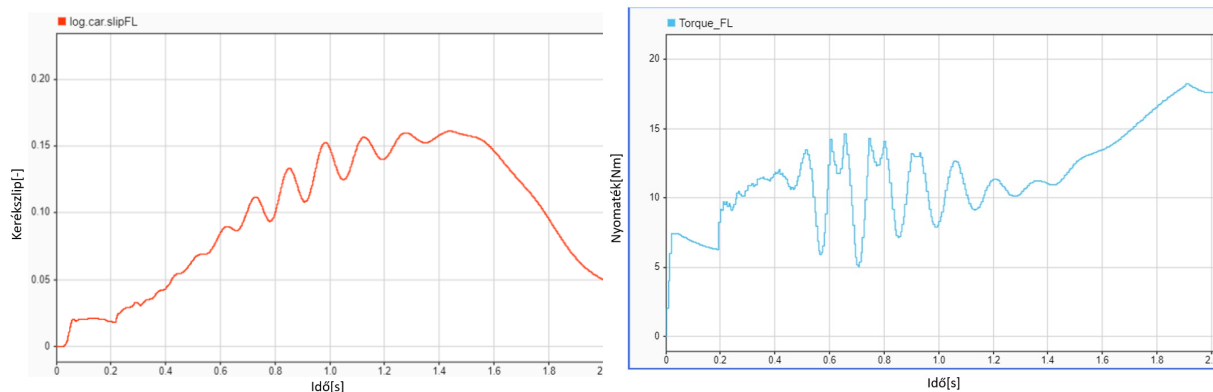
4.2. PID szabályzó tesztelése

4.2.1. Tesztelés Carmakerben

A teszteléshez a Ziegler-Nichols módszert vettem alapul.[34] Ez egy empirikus módszer, nevét kitalálóiól, John G. Ziegler-ről és Nathaniel B. Nichols-ról kapta. A módszer a következő lépésekből áll: először csak az arányos taggal meg kell határozni azt az erősítést, ahol az oszcillációk a szabályozott jelben konstansak (kritikus erősítés). Jelölje $K_{P_{krit}}$ a kritikus erősítést, T_{krit} a kritikus periódust, tehát a konstans lengések periódusát. Ezután a szabályzó paraméterei megállapíthatók az alábbi táblázat alapján:[35]

P	$K_p = 0,45K_{P_{krit}}$	-	-
PI	$K_p = 0,45K_{P_{krit}}$	$T_i = 0,85T_{krit}$	-
PID	$K_p = 0,6K_{P_{krit}}$	$T_i = 0,5T_{krit}$	$T_D = 0,12T_{krit}$

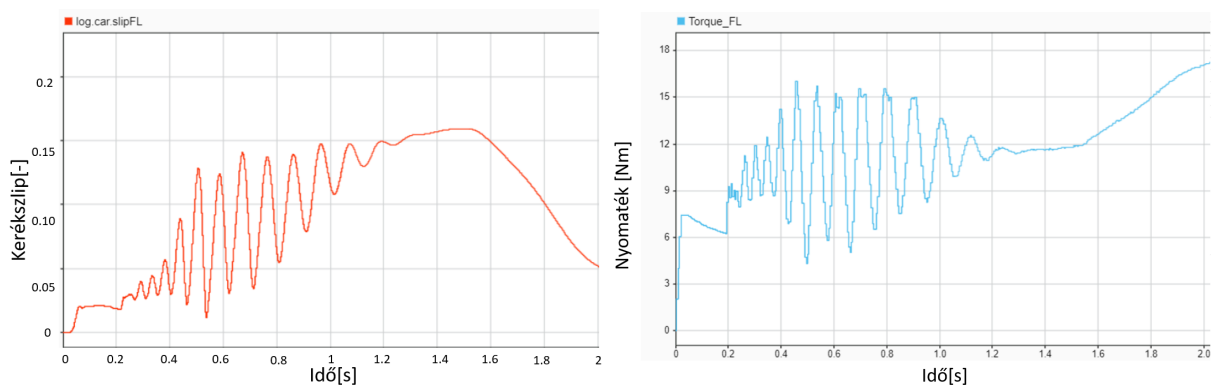
Ebből kiindulva, több érték között iterálva a legjobb eredményre az alábbi beállítással jutottam:

(a) Kerékszip PID szabályzóval Carmakerben (b) Nyomatékok PID szabályzóval Carmakerben

4.2. ábra. Az ábrán látható eredmények $P = 100$ $I = 50$ $D = 0$ érték mellett születtek.

A deriváló tag minden esetben csak további oszcillációt vitt a rendszerbe:

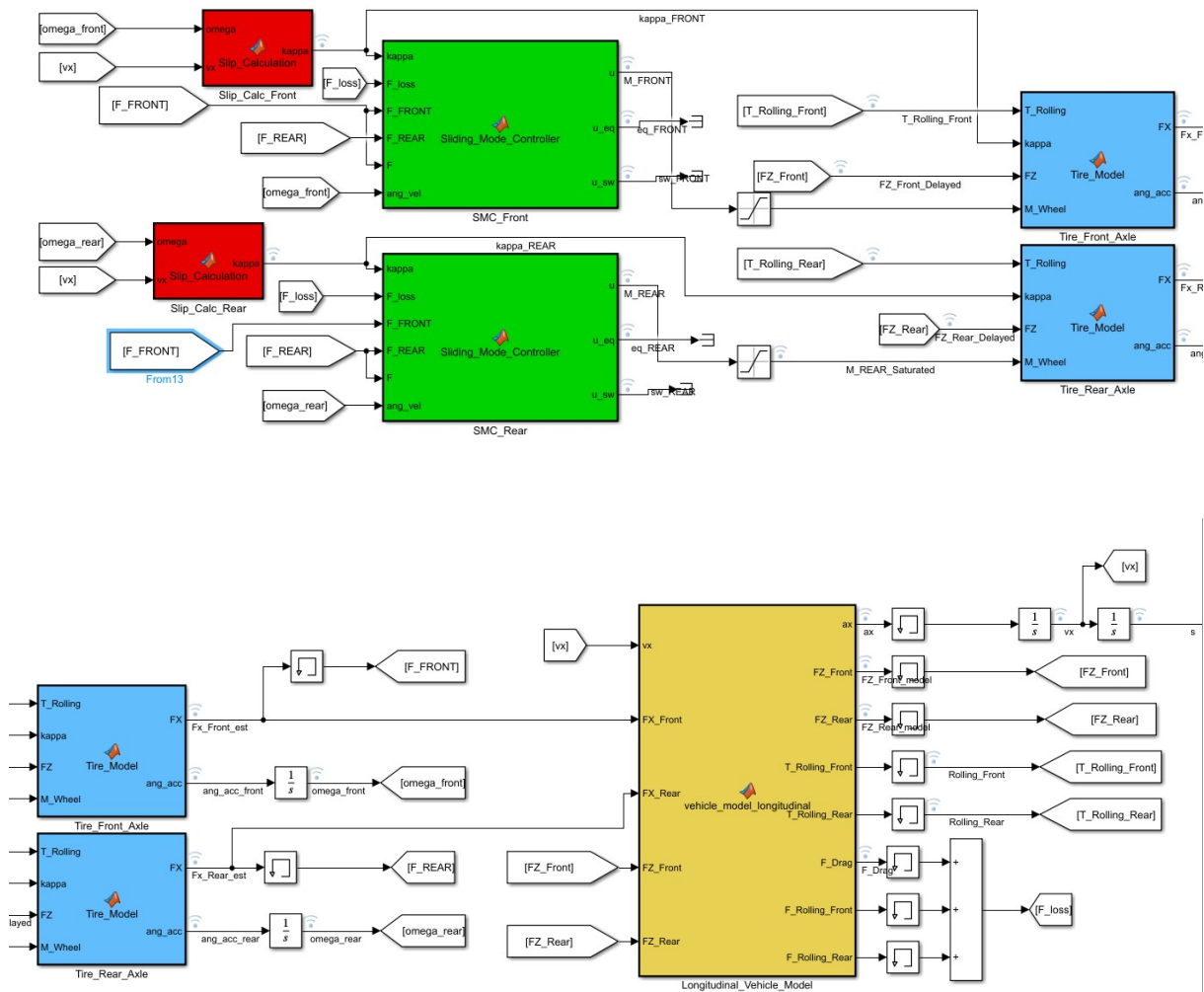
4.3. ábra. Gyorsulás $P = 100$ $I = 50$ $D = 1$ -el

4.3. Csúszómód szabályzó tesztelése

Mivel ez egy bonyolultabb felépítésű szabályzó, így több részletre bontottam annak tesztelését, a lehetséges problémák kiszűrésének, valamint a további fejlesztés megkönnyítésének érdekében.

4.3.1. Tesztelés kerékpár modellel Simulinkben

Első körben saját magam által felépített simulációban teszteltem a szabályzót. Ehhez Simulinkben megalkottam a 3.1-ban felvázolt modellt Simulink környezetben. Az alábbi két ábrában szemléltetem ezt:

4.4. ábra. Hosszirányú kerékpármodell Simulinkben

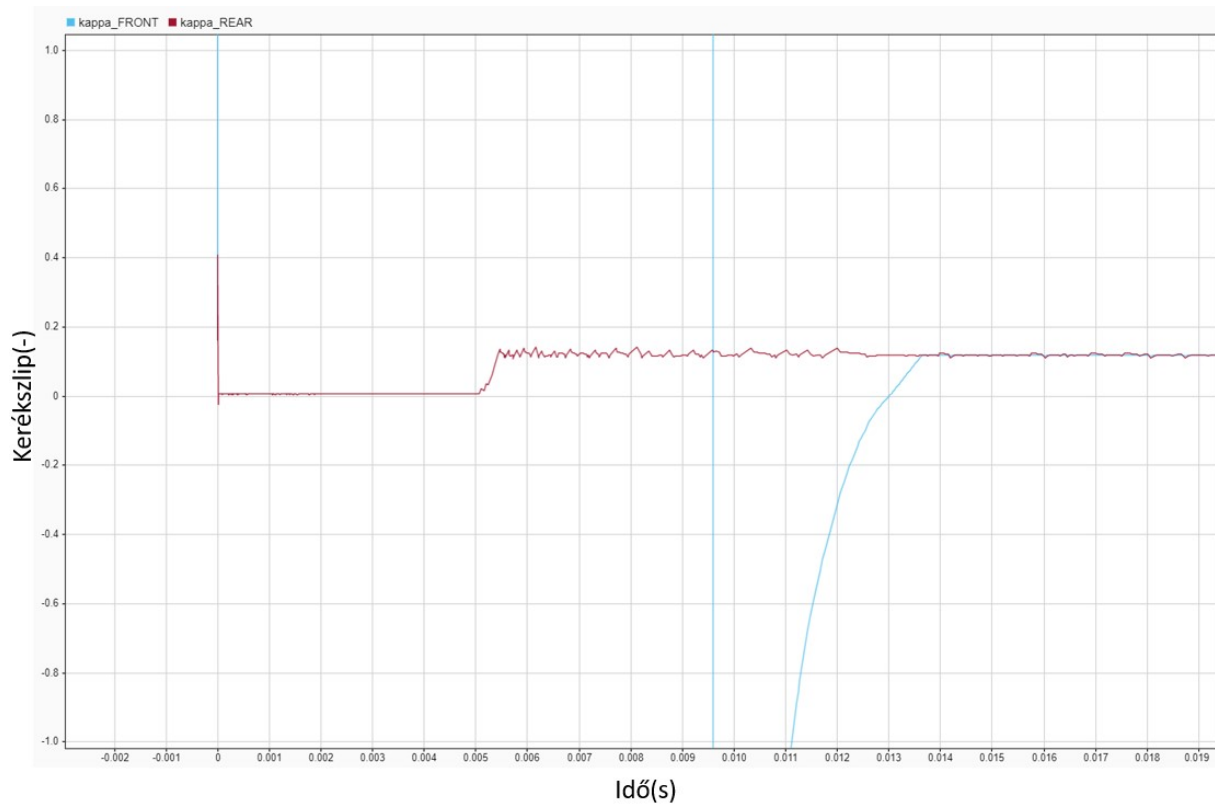
A főbb elemeit kiemeltem:

- pirossal a szlip számolása,
- zölddel maga a szabályzó,
- kékkel a gumimodell,
- sárgával a járműmodell látható.

Ennek a modellnek megvan az az előnye a Carmakerrel szemben, hogy a zavarásokat/limitációkat saját magam kezelhetem, így az ideálistól a valóság felé lépésenként haladva fejleszthettem a szabályzót.

Ideális szimuláció eredménye

Ebben az esetben semmiféle limitáció nem került bevezetésre (pl. lehetséges nem folytonos beavatkozó jel), a cél a szabályzási mód validálása.

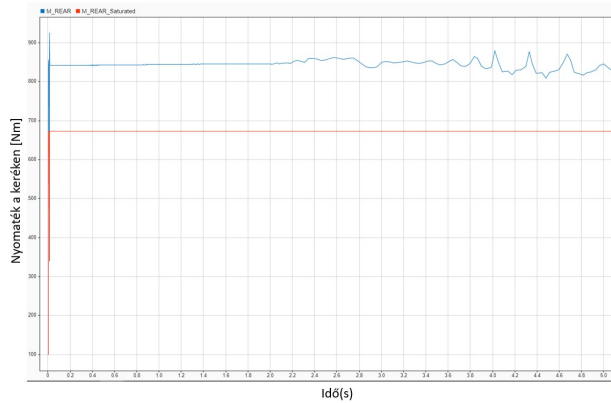
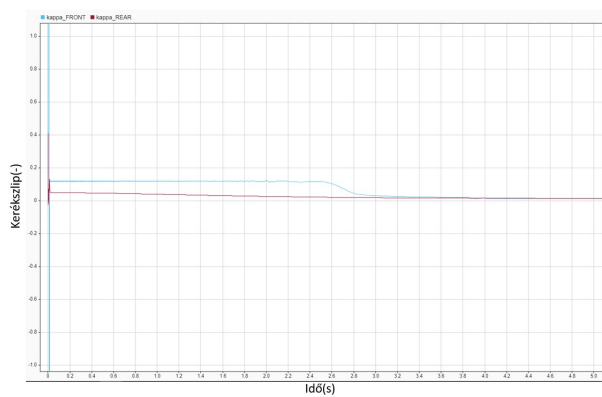
4.5. ábra. Ideális gyorsulás szimulációja

Látható, hogy a kerékszip szinte azonnal beállt a kívánt értékre. Ezzel megerősítésre került a szabályzási logika helyessége.

Véges nyomaték

A valóságban a motorok nem képesek akármekkora nyomaték leadására. Korlátjuk $21 [Nm]$, ami 15-ös fix lassító áttételen keresztül jut a kerékre. Ezért szaturáltam a beavatkozó jelet tengelyenként:

$$u_{max} = 21 \cdot i \cdot 2 [Nm] \quad (4.1)$$

(a) Kerékszlipek limitált nyomaték mellett (kék:első, bordó:hátsó tengely) (b) Szabályzó által kért és maximum nyomaték a hátsó tengelyen

4.6. ábra. Látható, hogy a hátsó tengelyen ekkora nyomaték mellett nem is lehetséges a kerekek kipörgése, „nyomatéklimitált” az autó

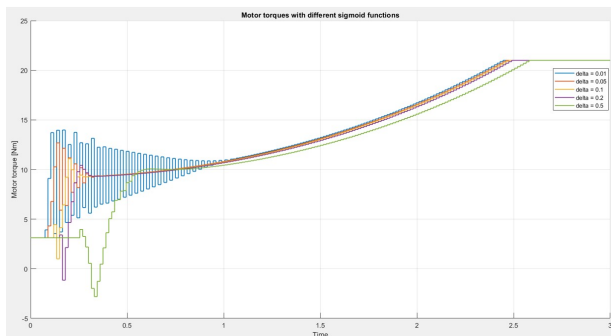
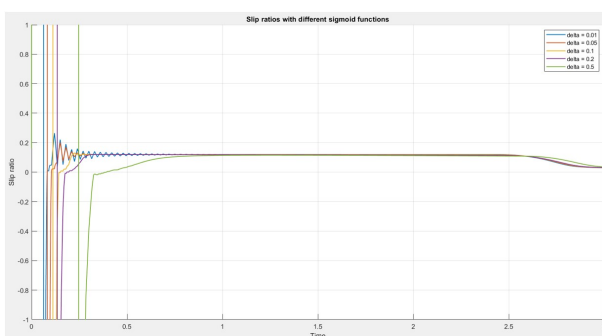
Motorvezérlő késése, mintavételezési idő, folytonos beavatkozó jel

A következőkben további, a címben megnevezett limitálásokat vettem számításba. Ezen a ponton foglalkozok a csattogás megszüntetésével is, amely egy kulcsmozzanata a csúszómód szabályzó valós alkalmazásának.

- a motorvezérlőnek mérések alapján nagyjából 0,015 [s]-ra van szüksége a nyomatékpontot beállítani
- a mintavételezési idő 0,005 [s]

Ezek hatására az eredeti szabályzó esetén mind a szabályzott kerékszlip, mind a beavatkozó jel oszcillálni kezd:

Ezek elkerülése érdekében a 3.5 egyenletben bevezetett megoldást alkalmazom, azaz a szignum függvényt kicserélem egy arra hasonlító, de folytonos szigmoid-ra. Különböző paraméterrel végeztem szimulációkat a megfelelő beállítás megtalálásához:

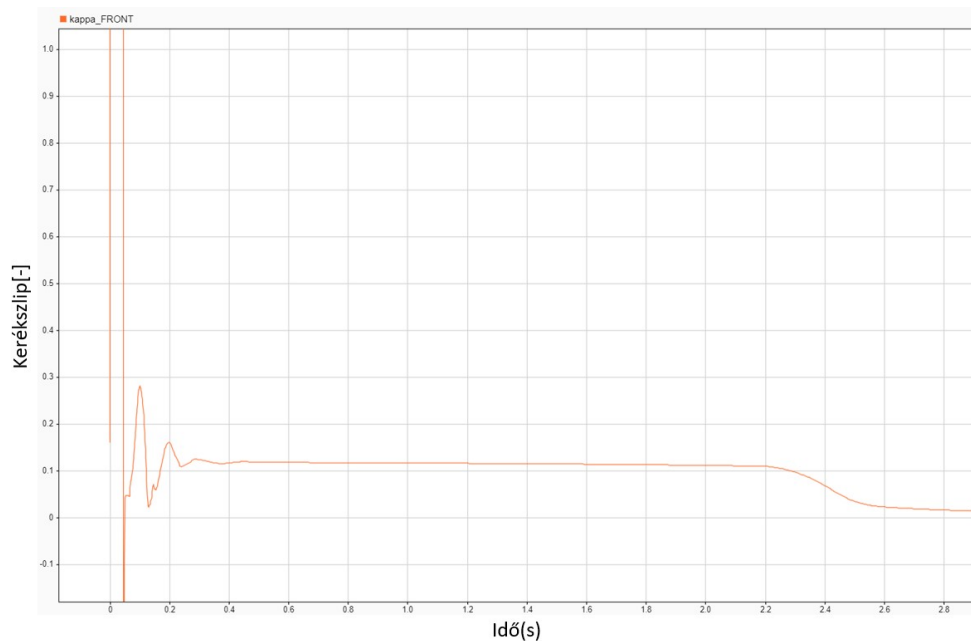
(a) Kerékszlippek különböző δ értékek mellett (b) Nyomatékok különböző δ értékek mellett

4.7. ábra. Különböző meredekségű szigmoid függvények összehasonlítása

3.5-ből δ -t növelve egyre jobban el lehet simítani a csattogás jelenségét, viszont ez egy idő után a szabályzás lassulását okozza. Az ábrákból megállapítható, hogy δ optimális értéke valahol 0, 1 és 2 között van. Ezalatt a rendszer túl lassan reagál, efelett a csattogás jelensége még szignifikáns.

Nyomaték változásának limitálása

A motornyomaték egy időlépés alatt maximum $2 [Nm]$ -t változhat a hajtás mechanikus komponenseinek védelme érdekében. Ennek bevezetésével a beállítás valamelyest lassabb lesz a szabályzó paramétereitől függetlenül.

4.8. ábra. Kerékszip beállása a nyomaték változásának limitálása mellett

Zajok hozzáadása

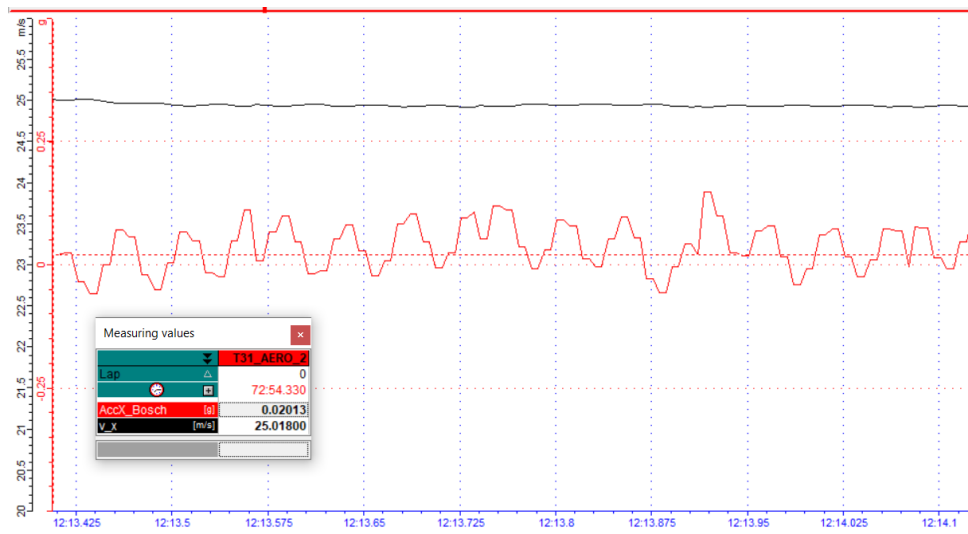
A Carmakeres szimulációk előtt egy utolsó eset, amit megvizsgálunk az a különböző szenorzajok és paraméterbizonytalanságok hatása a szabályzóra. Alapvetően két fajta zavarást vizsgálunk:

- Fehér zajok: ezek a különböző szenzorok jeleiből származó zajokat szimulálják.
- Offsetelt jelek/paraméterek: ezek a különböző jelek/paraméterek becsléseiből származó eltolási hibák, amik mindig jelen vannak a rendszerben.

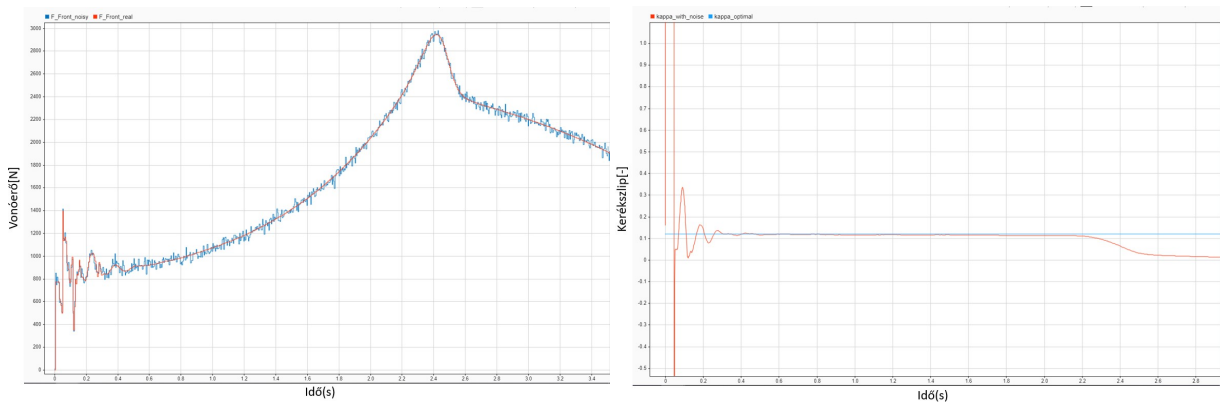
Fehér zajok Először a fehér zajok esetével foglalkozok: az példaként nézzük a vonóerőre tett zaj hatását. Ebben az esetben a zajt az IMU-ból származó gyorsulásjel zaja okozhatja. Ennek értéke konstans sebességgel végzett mérések segítségével lett megállapítva, jelen esetben:

$$s^2 = 0,00137 \quad (4.2)$$

4.9. ábra. Konstans sebességű teszt

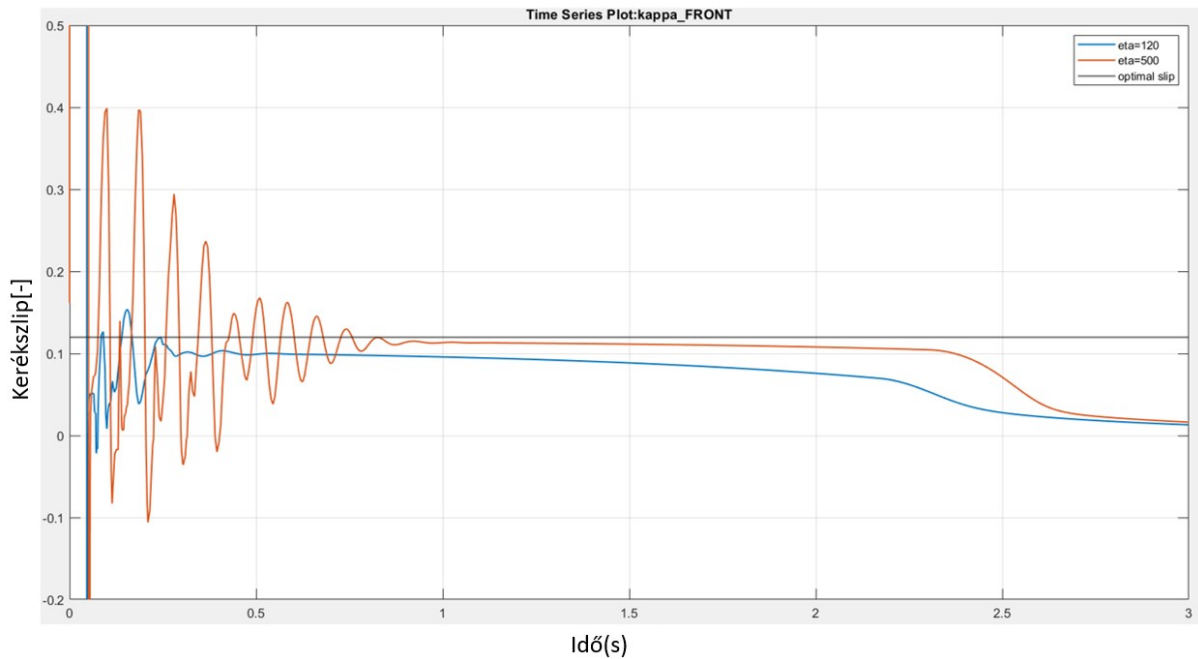
(a) Zajjal terhelt és eredeti vonóerő

(b) Kerékszlip

4.10. ábra. Fehér zaj hatása a csúszómód szabályzó esetén nem megfigyelhető

Jól mutatja a fenti ábra a csúszómód szabályzó (azon belül is a „switching function”) előnyös tulajdonságát a zajokkal szemben.

Offset hatása Ebben az esetben példaként a tapadási súrlódási együtthatót változtatom meg 10%-al. Ez egy könnyen elképzelhető szituáció, hiszen az útminőség változhat, illetve a gumik is elhasználódhatnak.

4.11. ábra. Kerékszip beállása 20%-os súrlódási tényező hiba esetén, különböző η paraméterek mellett

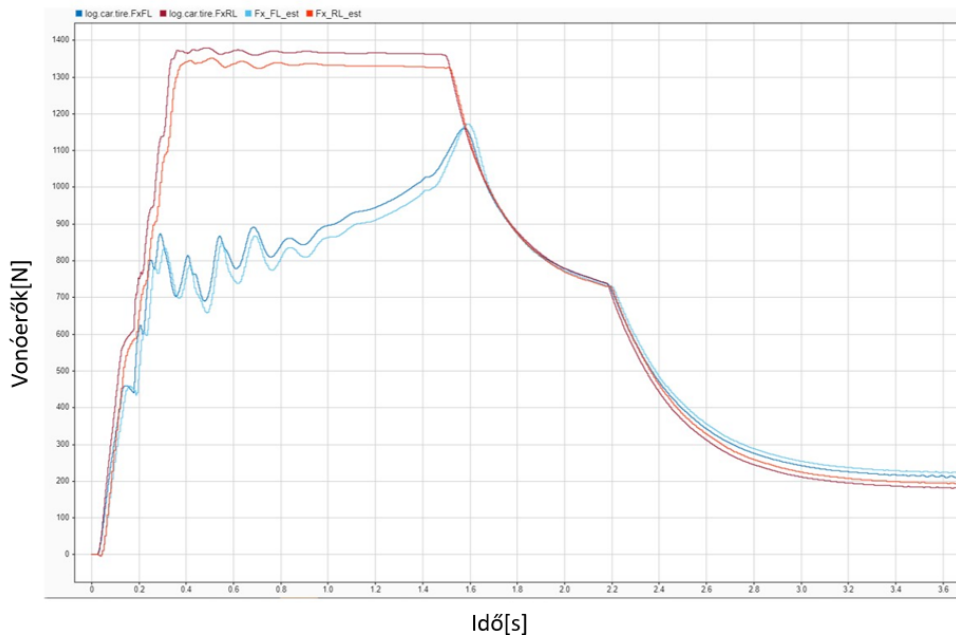
A fenti képből látszik, hogy ez nagyobb gondot okoz, mint a 0 középértékű zaj. Ugyan a „switching functon” amplitúdójának növelésével ezt is át lehetne hidalni, az a többi limitáció miatt oszcillációkat okoz a szabályzás első szakaszában. Emiatt van szükség a 3.4-ben taglalt vonóerő megfigyelőre.

4.3.2. Tesztelés Carmakerben

A Simulinkes tesztelés kimerítése után áttérek a Carmakeres szimulációkra. Itt lehetőség van olyan mélységű tesztek elvégzésére, hogy kis szerencsével a valóságban már „plug-and-play” módon működhet a szabályzó.

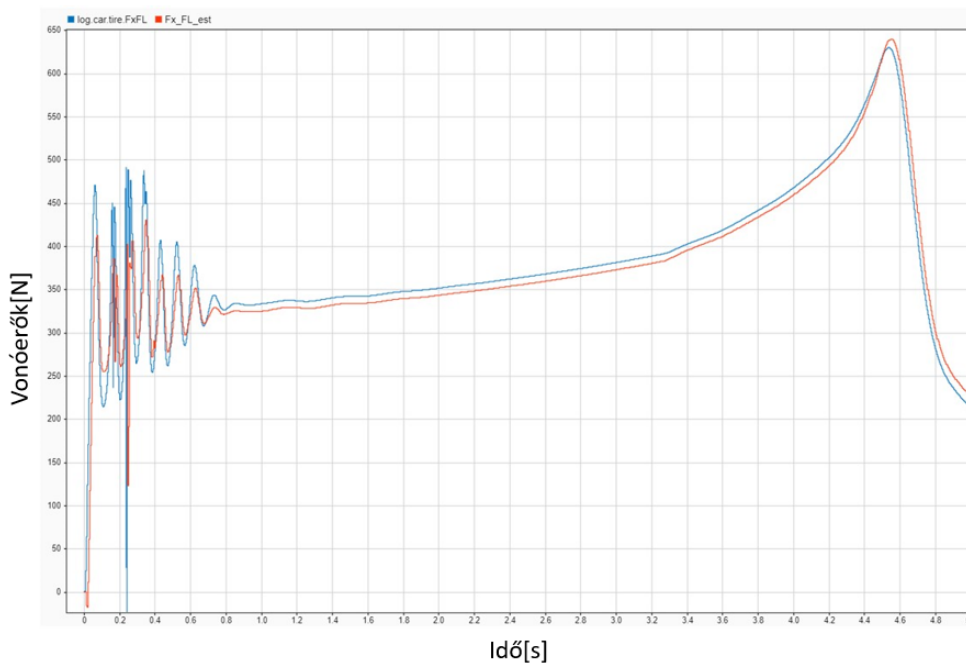
A vonóerő megfigyelő tesztelése

4.3.1 végén kifejtettem, miért szükséges a megfigyelő használata. Az első szimuláció esetében a tapadási súrlódási tényezőt az eredeti 1 értéken hagytam. Ennek eredménye:

4.12. ábra. Az állapotbecslő összehasonlítása a valós értékekkel

Látható, hogy a hiba igen csekély. Ezen hiba a mintavételezésből vagy a nem modellezett elemekből adódhat. Ezt még képes a „switching function” kijavítani. Ezután μ értékét megfelezttem, szimulálva például nedves aszfaltot elhasznált gumival.

4.13. ábra. Az állapotbecslő működése $\mu = 0,5$ mellett

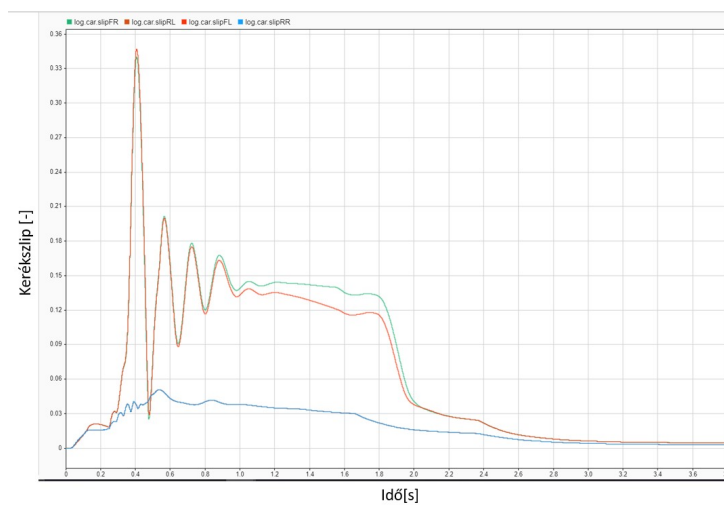
Látható, hogy az állapotbecslő működése nem függ μ értékétől. A nagyobb oszcillációkat ugyan nem képes teljesen lekövetni, de ettől függetlenül megfelelő pontossággal működik.

A szabályzó tesztelése

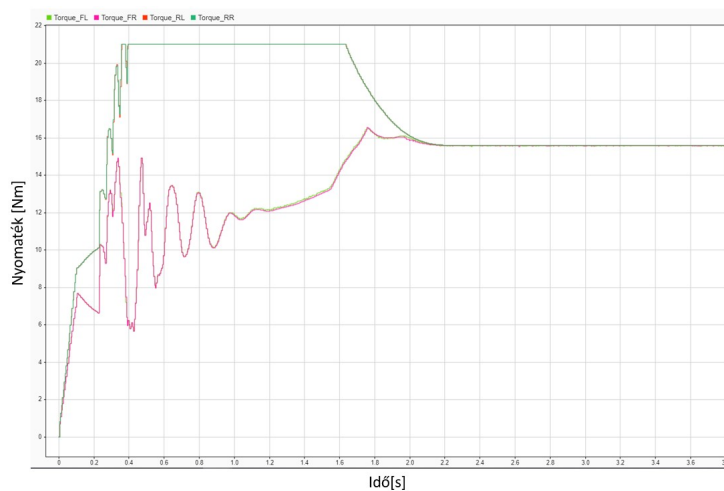
A Carmakerben való teszteléshez át kell alakítani a 3.31 és 3.32- ben felírt egyenleteket 4 kerékre. Ehhez:

- θ -t el kell osztani 2-vel
- F_i jelen esetben az adott keréken becsült vonóerő
- u_{sw} -ban az η paramétert is el kell osztani 2-vel.

Elsőnek pontos sebességgel, a teljesítményszabályzó nélkül az eredmények a következők:

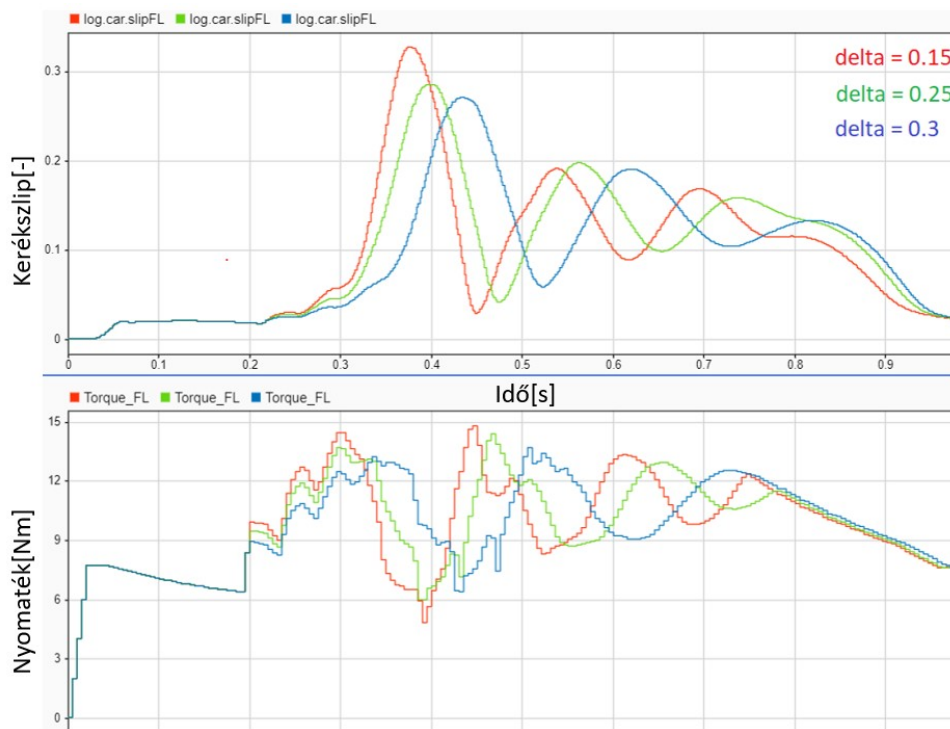

4.14. ábra. Kerékszlipek Carmaker szimulációban

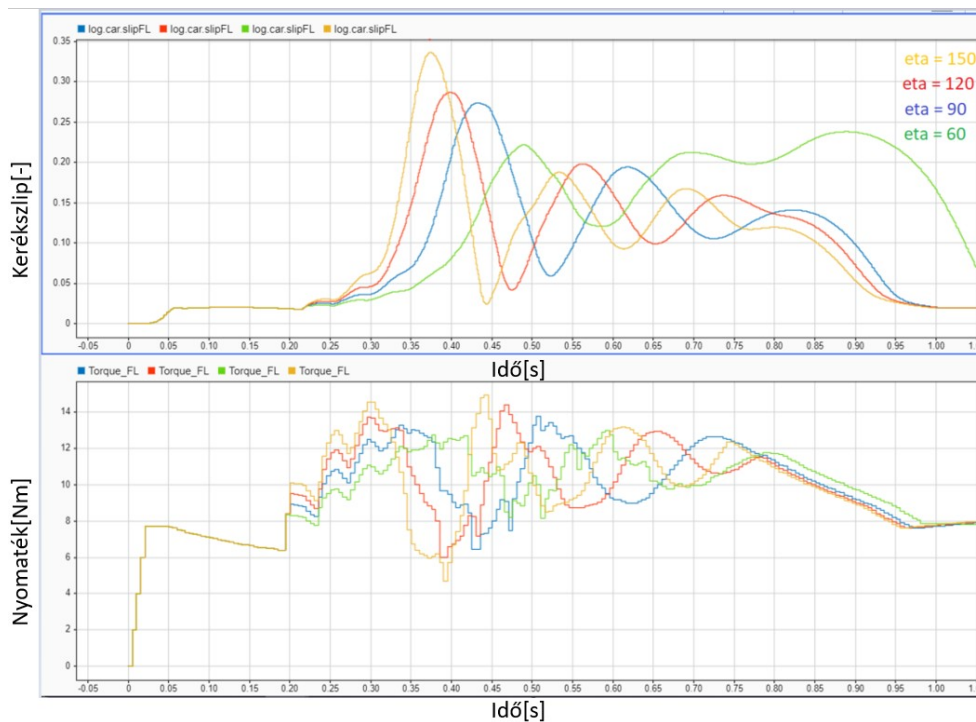

4.15. ábra. Nyomatékok Carmaker szimulációban

Ezt követően a megfigyelő által becsült állapotokkal (sebesség, vertikális terhelés, vonóerők) és bekapcsolt teljesítményszabályzóval szimuláltam. Különböző η és δ paraméterek mellett:

4.16. ábra. δ növekedésével oszcillációk csökkennek és a beállítás lassul.

4.17. ábra. η növelése épp ellenkezőleg hat a rendszerre

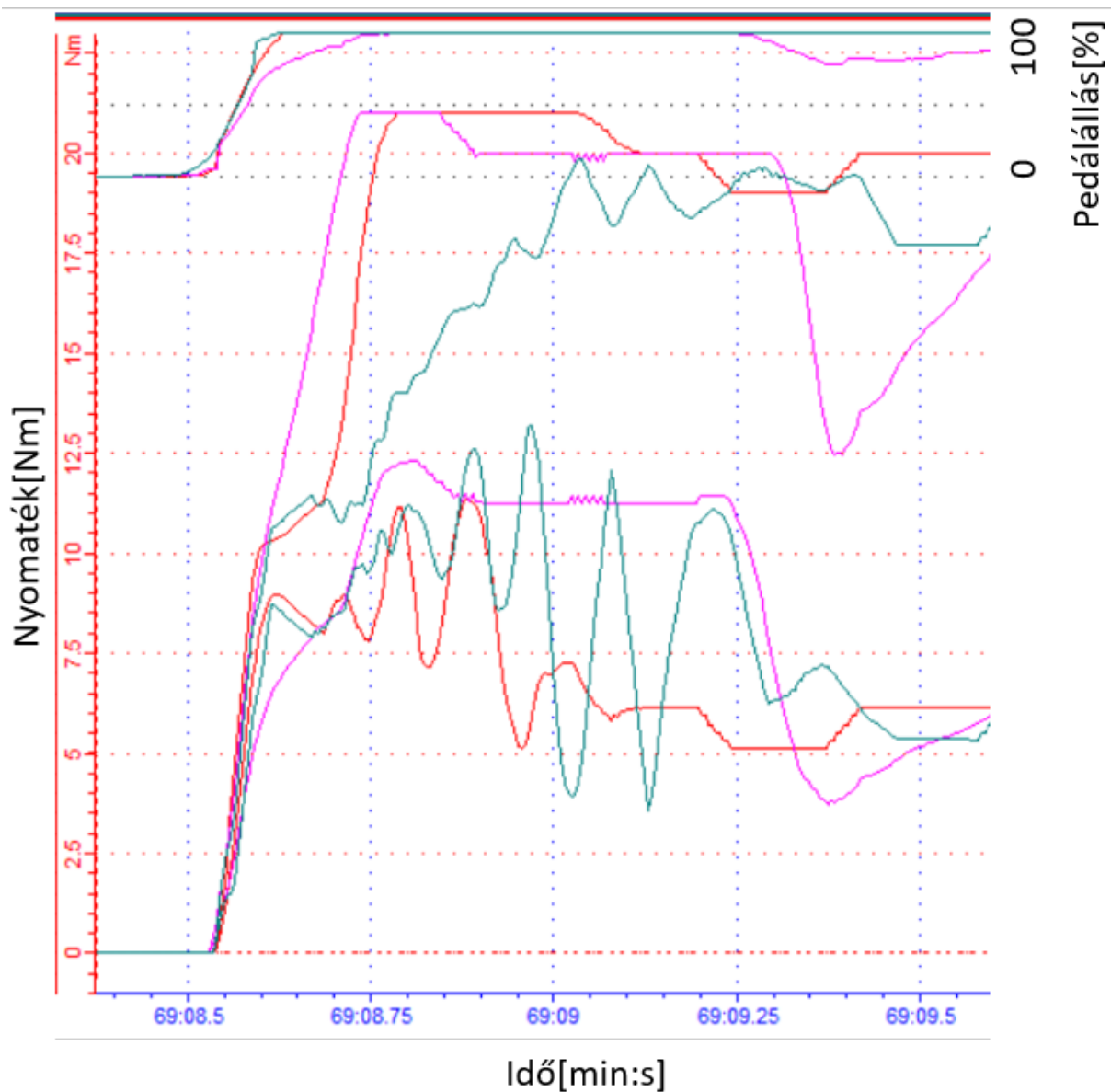
4.4. Tesztelés valós körülmények között

Szabályzókhöz szükséges paraméterek				
Megnevezés	Jelölés	PID	Csúszómód szabályzó	Jármű paramétere
optimális kerékszlip	κ_{opt}	0,12	0,12	
arányos tag	P	150		
integrál tag	I	50		
deriváló tag	D	0		
tapadási súrlódási együttható	μ	1,2	1,2	
„switching function” η	η		120	
„switching function” δ	δ		0,2	
kerék sugara	r			0,193 [m]
jármű tömege	m			265 [kg]
kerékinercia	θ			0,7 [kgm ²]
jármű elülső felülete	A			1 [m ²]
statikus súlyeloszlás	$w_{statikus}$			0,48 [–]
súlypont magassága	h_{CoG}			0,29 [m]
nyomtáv	w_b			1,54 [m]
légellenállási együttható	c_D			1,4 [–]
leszorítóerő tényező	c_L			3,1 [–]
leszorítóerő eloszlása	D_{AERO}			0,65 [–]
nyomásközéppont magassága	H_{AERO}			0,26 [m]
görd. ell. konstans tag	c_{R1}			0,01 [–]
görd. ell. arányos tag	c_{R2}			0,005 [–]

4.1. táblázat. Valós teszten használt paraméterek

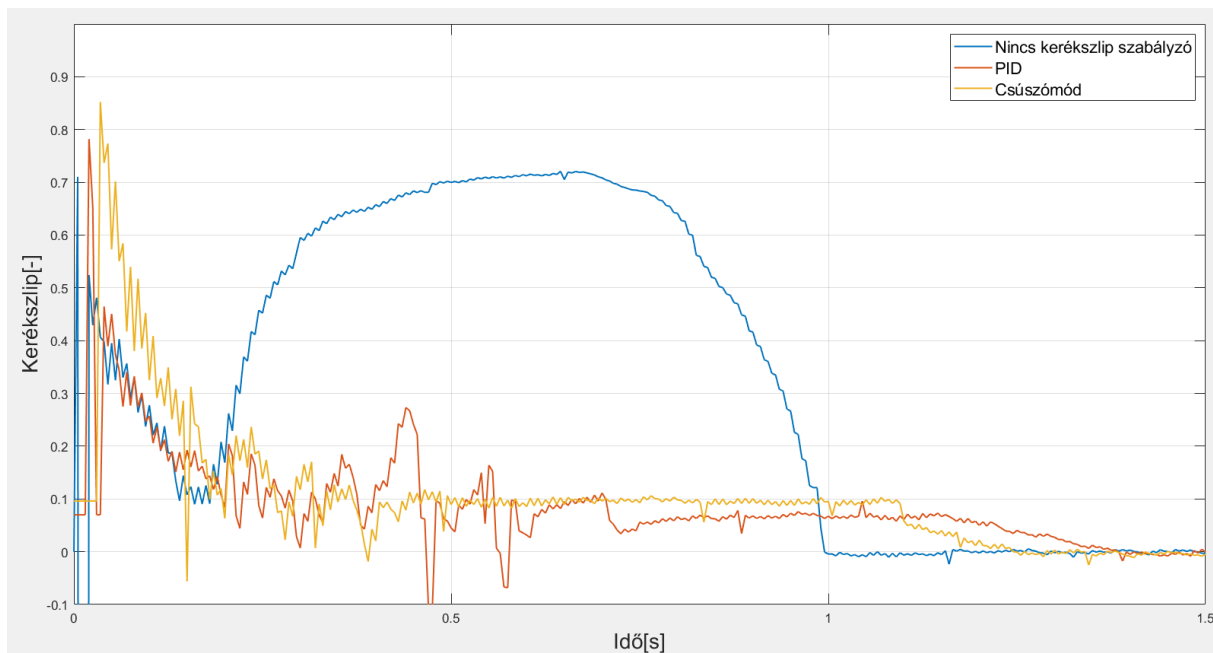
Az eddigi eredmények szimulációkból származtak, amik bár közelítik a valóságot, nem feltétlenül elég pontosak a validációhoz. A versenyszezont követő teszteken lehetőség adódott kipróbálni a szabályzókat tesztpályán „élesben”, esős körülmények között.

Csak korlátozott számú tesztre volt lehetőség, így a következők kerültek kiválasztásra: gyorsulás kikapcsolt kerékszlip szabályzóval, PID, illetve csúszómód szabályzóval.

4.18. ábra. Nyomatékok különböző kerékszlip szabályzókkal

A fenti ábrán zölddel a PI(D), pirossal a csúszómód, rózsaszínnel a kikapcsolt szabályzó által kikért nyomatékok láthatóak (bal első és bal hátsó kerekek), illetve a gázpedálállás. Látható, hogy a PID szabályzó esetén a nyomatékok nagyobb mértékben oszillálnak, illetve, hogy a csúszómód szabályzó inkább a hátsó motorra kér ki nyomatékot. A pedálállásból látható, ahogy kikapcsolt szabályzó mellett a pilóta próbálta korrigálni a kerék kipörgését.

4.19. ábra. Kerékszlipek (bal első) különböző kerékszlip szabályzókkal

A nyomatékokkal párhuzamban látható, hogy a csúszómód szabályzás esetén kisebb az oszcillálás a kerékszlip értékében is. Megjegyezendő, hogy mindkét szabályzó a szimulációktól elvárt módon viselkedett. A kikapcsolt szabályzó esetén a pilóta saját maga próbálta szabályozni a szlipet a gázpedálállással, látható, hogy ez nem egyszerű feladat: eleinte túl kevés, később túl sok, majd megint túl kevés az értéke az ideálshoz képest.

5. fejezet

Konklúzió

A dolgozatban kétféle kerékszip szabályzó került kidolgozásra. Ezek tesztelése és validálása mind virtuális (Simulink, Carmaker), mind valós körülmények között megtörtént. A szabályzók megalkotása alatt felmerülő kihívásoknak megfelelően további elemek kerültek kidolgozásra, úgy, mint az indulást segítő launch control, a PID szabályzó működéséhez szükséges anti-windup vagy a csúszómód szabályzó valós használathoz elengedhetetlen vonóerő megfigyelő. Mindkét esetben sikerült a feladat teljesítése. A 4.19 ábrán látható, hogy mindkét szabályzó az optimális kerékszip környékére tudja irányítani a rendszert. Ezzel az autó képes az eddiginél jobban kigyorsítani, valamint energiát is spórolni a feleslegesen nagy nyomatékok elkerülésével. Az is igazolásra került, hogy a csúszómód szabályzó a PID-nél jobban képes kezelni a nemlineáris rendszert, hiszen kevesebb oszcillációval állt be. A szabályzók teljesítményét az állapotbecslés javításával lehetne növelni. Erre megoldást jelenthet a Luenberger megfigyelőnél hatékonyabb vonóerő becslő megalkotása, vagy a sebességbecslés validálása optikai szenzorral.

6. fejezet

Hivatkozások

Irodalom

- [1] Wikipedia contributors. *Electronic stability control* — *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 2-November-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Electronic_stability_control&oldid=1177853251.
- [2] Xudong Zhang és Dietmar Göhlich. „A hierarchical estimator development for estimation of tire-road friction coefficient”. *PLOS ONE* 12 (2017. febr.), 1–21. old. DOI: 10.1371/journal.pone.0171085.
- [3] Georg Rill. „First Order Tire Dynamics”. (2006. jan.). DOI: 10.1007/1-4020-5370-3776.
- [4] Wikipedia contributors. *Traction control system* — *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 2-November-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Traction_control_system&oldid=1173551417.
- [5] MathWorks. *What is Model Predictive Control?* URL: <https://www.mathworks.com/help/mpc/gs/what-is-mpc.html>.
- [6] Jan Dentler. „Real-time Model Predictive Control of Cooperative Aerial Manipulation”. Dissz. 2018. okt. DOI: 10.13140/RG.2.2.20234.31687/1.
- [7] Shaosong Li és tsai. „MPC-based Slip Control System for In-wheel-motor Drive EV”. *IFAC-PapersOnLine* 51.31 (2018). 5th IFAC Conference on Engine and Powertrain Control, Simulation and Modeling E-COSM 2018, 578–582. old. ISSN: 2405-8963. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2018.10.140>.
- [8] Wentong Shi és tsai. „Nonlinear MPC-Based Acceleration Slip Regulation for Distributed Electric Vehicles”. *World Electric Vehicle Journal* 13.11 (2022). ISSN: 2032-6653. DOI: 10.3390/wevj13110200. URL: <https://www.mdpi.com/2032-6653/13/11/200>.
- [9] Lei Yuan és tsai. „Model predictive slip control for electric vehicle with four in-wheel motors”. *2015 34th Chinese Control Conference (CCC)*. 2015, 7895–7900. old. DOI: 10.1109/ChiCC.2015.7260894.

- [10] Velimir Ćirović, Dragan Aleksendrić és Dušan Smiljanić. „Longitudinal wheel slip control using dynamic neural networks”. *Mechatronics* 23.1 (2013), 135–146. old. ISSN: 0957-4158. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.mechatronics.2012.11.007>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0957415812001778>.
- [11] IBM. *What are neural networks*. 2023. URL: <https://www.ibm.com/topics/neural-networks>.
- [12] AWS. *What is a neural network?* 2023. URL: <https://www.mathworks.com/help/sps/ref/luenbergerobserver.html>.
- [13] *The PID Controller & Theory Explained*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: <https://www.ni.com/en/shop/labview/pid-theory-explained.html>.
- [14] BME Mogi. *Szamitogepes szimulacio*. 2023. URL: https://mogi.bme.hu/TAMOP/szamitogepes_szimulacio/apb.html.
- [15] Gáspár Péter Bokor József. *Irányítástechnika járműdinamikai alkalmazásokkal*. Budapest: Typotex kiado, 2010.
- [16] Wikipedia contributors. *Integral windup* — *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Integral%5C_windup%5C&oldid=1171025440.
- [17] Engin Esin. „VISION-AIDED LANDING FOR FIXED WING UNMANNED AERIAL VEHICLE”. Dissz. 2016. júl. DOI: 10.13140/RG.2.2.13588.09606.
- [18] *PID, D as in Derivative*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: <https://medium.com/luos/pid-d-as-in-derivative-6a022a82a62e>.
- [19] Wikipedia contributors. *Proportional–integral–derivative controller* — *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Proportional%2%80%93integral%2%80%93derivative_controller&oldid=1176504735.
- [20] Pácsonyi Péter. *Formula Student autó sebességbecslése fuzzy logikával és Kálmán-szűrővel*. 2021.
- [21] Karl J Astrom és Tore Hagglund. *Advanced PID control*. Advanced PID control: ISA, 2006. URL: <https://cds.cern.ch/record/1514097>.
- [22] Péter Korondi. *Csúszómód-szabályozás a teljesítményelektronikában és mechatronikában*. Akadémiai Kiadó, 2017. ISBN: 978 963 454 100 4. DOI: 10.1556/9789634541004. URL: <https://mersz.hu/kiadvany/246>.
- [23] Christopher Edwards és Sarah K. Spurgeon. „Sliding mode control : theory and applications”. 1998. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:60619272>.

- [24] Hussein U. Suleiman és tsai. „Methods of Chattering Reduction in Sliding Mode Control: A Case Study of Ball and Plate System”. *2018 IEEE 7th International Conference on Adaptive Science and Technology (ICAST)*. 2018, 1–8. old. DOI: 10.1109/ICASTECH.2018.8506783.
- [25] Vadim Utkin és Hoon Lee. „CHATTERING PROBLEM IN SLIDING MODE CONTROL SYSTEMS”. *IFAC Proceedings Volumes 39.5* (2006). 2nd IFAC Conference on Analysis and Design of Hybrid Systems, 1. old. ISSN: 1474-6670. DOI: <https://doi.org/10.3182/20060607-3-IT-3902.00003>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1474667015328469>.
- [26] Gian Paolo Incremona és tsai. „Sliding mode control algorithms for wheel slip control of road vehicles”. *2017 American Control Conference (ACC)*. 2017, 4297–4302. old. DOI: 10.23919/ACC.2017.7963616.
- [27] Suwat Kuntanapreeda. „Traction Control of Electric Vehicles Using Sliding-Mode Controller with Tractive Force Observer”. *International Journal of Vehicular Technology* 2014 (2014. dec.). DOI: 10.1155/2014/829097.
- [28] Wikipedia contributors. *Sliding mode control — Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sliding_mode_control&oldid=1167081162.
- [29] Németh Balázs. *Járműirányítás I. jegyzet*. 2022.
- [30] *FSAE Tire Test Consortium*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: <https://www.fsaettc.org/>.
- [31] Marco Furlan. *MFEval*. [Online; accessed 30-September-2023]. 2023. URL: <https://www.mathworks.com/matlabcentral/fileexchange/63618-mfeval>.
- [32] Stephan Rhode. „Robust and Regularized Algorithms for Vehicle Tractive Force Prediction and Mass Estimation”. 2016. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:65346989>.
- [33] MathWorks. *Discrete-time Luenberger observer*. 2023. URL: <https://www.mathworks.com/help/sps/ref/luenbergerobserver.html>.
- [34] Wikipedia contributors. *Ziegler–Nichols method — Wikipedia, The Free Encyclopedia*. [Online; accessed 3-November-2023]. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Ziegler%E2%80%93Nichols_method&oldid=1140258750.
- [35] Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. *Önhangoló PID irányítás*. 2023. URL: https://www.ms.sapientia.ro/~martonl/Docs/Labs/IRI_L7.pdf.

Ábrák jegyzéke

1.1.	Hosszirányú erő és szlip különböző súrlódási tényezők esetén	2
1.2.	Általános hosszirányú gumikarakterisztika különböző vertikális terhelés mellett [3]	2
1.3.	Az autó önvezető gyorsulás versenyszám közben	3
1.4.	MPC sematikus ábrája[5]	4
1.5.	MPC alkalmazása kerékszlip szabályozásra	4
1.6.	Neurális háló felépítése[11]	5
2.1.	Minőségi jellemzők[15]	8
2.2.	Az „integral windup” jelensége[17]	9
2.3.	. . . . .	10
2.4.	Ideális esetben a D tag csökkenti a túllövést, gyorsítja a beállást[19]	10
2.5.	Az általunk használt gumi (Hoosier R20) hosszirányú karakterisztikája	11
2.6.	Kerekek sebességének meghatározása	13
2.7.	Egy kerék szlipjének meghatározása a 2.9 egyenlet értelmében	13
2.8.	PID szabályzó Simulinkben	14
2.9.	Megvizsgált anti-windup technikák blokkdiagramja	15
2.10.	Integrátor értéke 3 egymást követő gyorsulás esetén.	15
2.11.	Anti windup külső reset használatával és anélkül	16
3.1.	Rendszer trajektóriája csúszómód szabályzás esetén[28]	19
3.2.	Csattogás jelensége csúszómód szabályzónál[23]	19
3.4.	Luenberger megfigyelő blokkdiagramja	27
4.1.	Saját irányítási modell integrálása Carmaker környezetbe	31
4.2.	Az ábrán látható eredmények $P = 100$ $I = 50$ $D = 0$ érték mellett születtek.	32
4.3.	Gyorsulás $P = 100$ $I = 50$ $D = 1$ -el	32
4.4.	Hosszirányú kerékpármodell Simulinkben	33
4.5.	Ideális gyorsulás szimulációja	34
4.6.	Látható, hogy a hátsó tengelyen ekkora nyomaték mellett nem is lehetséges a kerekek kipörgése, „nyomatéklimitált” az autó	35

4.7. Különböző meredekségű szigmoid függvények összehasonlítása	35
4.8. Kerékszip beállása a nyomaték változásának limitálása mellett	36
4.9. Konstans sebességű teszt	37
4.10. Fehér zaj hatása a csúszómód szabályzó esetén nem megfigyelhető	37
4.11. Kerékszip beállása 20%-os súrlódási tényező hiba esetén, különböző η pa- raméterek mellett	38
4.12. Az állapotbecslő összehasonlítása a valós értékekkel	39
4.13. Az állapotbecslő működése $\mu = 0,5$ mellett	39
4.14. Kerékszipok Carmaker szimulációban	40
4.15. Nyomatékok Carmaker szimulációban	40
4.16. δ növekedésével oszcillációk csökkennek és a beállítás lassul.	41
4.17. η növelése épp ellenkezőleg hat a rendszerre	41
4.18. Nyomatékok különböző kerékszip szabályzókkal	43
4.19. Kerékszipok (bal első) különböző kerékszip szabályzókkal	44